

A. TARİH BİLİMİ

1. TARİH NEDİR?

Tarih geçmişte yaşamış insan topluluklarının birbirleriyle ilişkilerini, siyasi, sosyal, kültürel,ekonomik vb. faaliyetlerini yer ve zaman bildirerek bir neden-sonuç ilişkisi içinde ve kaynaklara dayanarak inceleyen bilim dalıdır.

Tarihin tanımı içinde mutlaka olması gerekenler

(Tarih tanımı ile ilgili sorularda dikkat etmemiz gereken hususlar):

1. Tarihin konusu geçmiştir.
2. Tarih tek tek insanları değil insan topluluklarının faaliyetlerini inceler.
3. Tarih bilim olmak için mutlaka YER belirtmelidir.
4. Tarih bilim olmak için mutlaka ZAMAN belirtmelidir.
5. Tarih bilim olabilmek için mutlaka kaynaklara dayanarak inceleme yapması gerekir.

2. TARİHİN KONUSU NEDİR? (TARİHİ OLAY (VAKA) / OLGU (VAKIA)

İnsan faaliyetleri ve bu faaliyetlerin sonucu içerir. İnsan faaliyetleri önce düşünce olarak ortaya çıkar, daha sonra uygulama alanına konulması ile olgu ve olaylar şekline dönüşür.

TARİHİ OLAY (VAKA): İnsanları ilgilendiren her türlü gelişmedir.

Olay;

Ø Kendine özgüdür. Ø Biriciktir. Ø Tekrarlanamaz. Ø Somut bilgiler içerir. Ø Yer ve zaman bildirir.

Ø Başlangıcı ve bitişi bellidir.

ÖRNEĞİN: İstanbul'un fethi, Malazgirt Savaşı, Fransız İhtilali vb.

TARİHİ OLGU (VAKIA) : Zaman içerisinde birikimler sonucu meydana gelen yeni durumlardır.

Olgu;

Ø Geneldir. Ø Çok sayıda örneği vardır. Ø Tekrar edebilir. Ø Soyuttur. Ø Belirli bir yer ve zaman söz konusu değildir.

Ø Uzun sürede meydana gelir. Süreklilik gösterir.

ÖRNEĞİN: Anadolu'nun Türkleşmesi, Fransız ihtilali ile yayılan milliyetçilik fikri, Hristiyanlığın yayılması vb.

3. TARİH İLE DİĞER BİLİMLER ARASINDAKİ FARKLILIKLAR

❑ Tarihi araştırmasını yaparken fen bilimlerinde olduğu gibi DENEY metodundan yararlanamaz. Çünkü tarihin konusu geçmiştir ve asla bir daha aynı şekilde tekrar etmez.

❑ Bazı sosyal bilimlerin de uyguladığı GÖZLEM metodundan da yararlanamaz. Çünkü gözlem metodu şimdiki zamana ait bir eylemdir. Hâlbuki tarihin konusu geçmiştir.

❑ Fen bilimlerinde bilgi kesin ve değişmez niteliktedir. Evrensel geçerliliği olan yasaları vardır. Ancak tarih bazı genellemeler yapabilir de (her savaşın ekonomik bir nedeni vardır. Vb.) bunlar hiçbir zaman evrensel yasalara dönüşmez.

❑ Tarihin incelediği konunun niteliği ve niceliği de diğer bilimlerden farklıdır. Örneğin matematik yeri ve zamanı olmayan soyut kavramları konu edinir. Ancak tarih yeri ve zamanı belli olan, yaşanmış olaylarla ilgilenir.

❑ Bir diğer fark ise tarihin inceleme alanının genişliğidir. İnsanların yaptığı ve onlara etki eden her şey tarihin konusu olabilir.

4. TARİHE YARDIMCI BİLİMLER

Tüm bilim dalları çalışmalar yaparken başka bilimlerin uzmanlığına ihtiyaç duyar. Tarihin inceleme alanı son derece geniştir. bu genişlik hem zamandan, hem mekandan, hem de konudan kaynaklanmaktadır. Bu genişlik, diğer bilimlerden daha fazla yararlanmasını mecburi kılmaktadır. Tarihin araştırmalarında en çok yardım aldığı bilimler aşağıda yer almaktadır.

1) COĞRAFYA: Tarih, olayın geçtiği YER'in fiziki ve beşeri özelliklerini coğrafyadan öğrenir. Hiçbir tarihi olay coğrafi şartların dışında gelişmemiştir. Bu yüzden tarihe en yakın bilimdir.

DİKKAT: Tarih araştırmalarında tarihe en çok yardımcı olan bilimdir.

2) ARKEOLOJİ(Kazı Bilimi): Toprağın ve suyun altında kalmış olan tarihi eserleri ortaya çıkarır.

DİKKAT: Tarih Öncesi Dönemlerde tarihe en çok yardımcı olan bilimdir.

3) KRONOLOJİ(Takvim Bilimi): Tarihi olayların ZAMANlarını belirleyerek, meydana geliş sıralarını düzenler.

NOT: Ayrıca Tarih araştırmalarında Neden-Sonuç ilişkisi kurulmasını kolaylaştırır.

4) PALEOGRAFYA: Eski yazıların okunmasını sağlayan bilim dalıdır.

DİKKAT: Paleografya Tarih Öncesi dönemlerin aydınlatılmasında tarihe yardımcı olamaz. Çünkü Tarih yazı ile başlar. Yani Tarih öncesinde yazı yoktur.

5) EPIGRAFYA(Kitabeler Bilimi): Taş, mermer gibi sert cisimler üzerine yazılan yazıları inceler.

DİKKAT: Epigrafya Tarih Öncesi dönemlerin aydınlatılmasında tarihe yardımcı olamaz. Çünkü Tarih yazı ile başlar. Yani Tarih öncesinde yazı yoktur.

6) **SOSYOLOJİ** (Toplum Bilimi): İnsan sosyal bir varlıktır. tarihi olayların gerçekleşmesi bir sosyal ortamın içinde olmuş ve mutlaka buna etki etmiştir. Tarih insanın, neyi, neden yaptığını anlamaya çalışırken sosyolojiden yararlanır.

7) **ANTROPOLOJİ:** Fiziki Antropoloji Toplumların ırk yapılarını inceler., Kültürel Antropoloji ise toplumların kültürlerini inceler.

DİKKAT: Tarih Öncesi dönemlerin araştırılmasında arkeolojiden sonra tarihe en çok yardımcı olan bilimdir.

8) **FİLOLOJİ:**(Dil Bilimi): Dilleri ve diller arasındaki bağları inceler.

9) **ETNOGRAFYA:** Örf, adet, gelenek ve görenekleri inceler.

10) **DİPLOMATİK:** Günümüze kadar gelmiş olan resmi belgeleri, fermanları vb. inceler.

DİKKAT 1: Diplomatik Tarih Öncesi dönemlerin aydınlatılmasında tarihe yardımcı olamaz.

Çünkü Tarih yazı ile başlar. Yani Tarih öncesinde yazı yoktur.

DİKKAT 2: Günümüze yakın devirlerin aydınlatılmasında tarihe en çok yardım eden bilim

11) **NÜMİZMATİK** (Meskukat) (Paralar bilimi): Eski Paraları inceler.

DİKKAT: Nümizmatik Tarih Öncesi dönemlerin aydınlatılmasında tarihe yardımcı olamaz.

Çünkü Tarih yazı ile başlar. Ve her paranın üzerinde mutlaka yazı vardır.

12) **HERALDİK:** arma ve özel işaretleri inceler.

13) **KİMYA: KARBON 14 YÖNTEMİ** ile bulunan bir eserin yaşının hesaplanması için kullanılır.

B. NEDEN TARİH ÖĞRENİRİZ?

1. Her şeyden önce tarih, insanın kendisini tanımasına yardımcı olur. Tarihini bilmeyen, kendisini tanımayan bir insan hafızasını kaybetmiş demektir.

2. İnsan ait olduğu toplumu, dünyayı, ülkesini bilmek için de geçmişi bilmek zorundadır.

3. Tarih içerdiği bilgilerle insanın kültür seviyesini yükseltir.

4. İnsanın algılama, anlama, araştırma, yorumlama, muhakeme yapma gibi zihinsel becerilerini geliştirir.

5. İnsanda ahlak şuurunun ve manevi değerlerin güçlenmesine katkıda bulunur.

6. Tarih, toplumların ortak hafızasıdır. Millet fertlerindeki vatan ve millet sevgisini pekiştirerek milli kimliğin güçlenmesine yardımcı olur.

7. Günümüz dünyasını sağlıklı bir şekilde anlayabilme ve gelecekle ilgili akılcı ve gerçekçi planlamalar yapabilme konusunda insana yardımcı olur.

8. Tarih insanlığın da ortak belleğidir. Geçmişten günümüze insanlık pek çok alanda bilgiler ortaya koymuştur. Tarih sayesinde öğrendiği bu bilgilerden yararlanarak her alanda yeni bilgiler ve buluşlar ortaya çıkarır.

C. TARİHE NEREDEN BAKMALI?

(TARİH ARAŞTIRMALARINDA BİR TARİHÇİNİN DİKKAT ETMESİ

GEREKEN HUSUSLAR)

☐ Tarihçi her şeyden önce **OBJEKTİF - NESNEL** (Olaylara kendi kişisel görüşünü katmamak) olmak zorundadır.

☐ Bir tarihi olayın tüm yönleriyle ve sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilmesi için olayın üzerinden belirli bir zaman geçmesi gerekir.

☐ Tarihçi olayı bugünün değil; olayın geçtiği dönemin koşullarına göre değerlendirmek zorundadır.

DİKKAT: Bunu yapamayan bir tarihçi Tarihsel Anakronizm yaşıyor demektir.

☐ Tarihçi araştırmasında mutlaka Belgelere dayanmak zorundadır.

☐ Tarihi olayın **YER** ve **ZAMANI** mutlaka bilinmelidir.

☐ Tarihçi olaylar arasında **NEDEN-SONUÇ** ilişkisi kurmak zorundadır.

Ç. TARİH BİLİMİNİN YÖNTEMİ (5 T)

1. **TARAMA (KAYNAK ARAMA):**

Tarihçi araştırma yaptığı konu ile ilgili bulabildiği kadar çok kaynak toplar. (ne kadar çok kaynak var ise tarih araştırması o kadar güvenilir olur.)

2. **TASNİF (SINIFLANDIRMA):**

Tarihçi bulduğu kaynakları kendi çalışma sistemine göre sınıflandırır. Örneğin birinci elden kaynaklar, ikinci elden kaynaklar gibi

3. TAHLİL (ÇÖZÜMLEME):

Eldeki kaynakların içerikleri incelenir.

4. TENKİT (ELEŞTİRİ):

: Araştırmada kullanılacak kaynağın verdiği bilginin doğru olup olmadığını anlamaya çalışırız.

5. TERKİP (SENTEZ):

Araştırmamanın son aşamasıdır. Doğruluğundan ve gerçekliğinden emin olduğumuz kaynaklar bir araya getirilir. Ve bir tarih araştırması oluşturulur.

2. KAYNAK (BELGE)

Tarihi olayla ilgili bilgi veren her türlü malzeme kaynak adını alır. Tarihi bilgilerin doğru ve güvenilir olması için kaynaklara başvurmak tarihçi için bir zorunluluktur. Kaynaklar bazı değişik kıstaslara göre sınıflandırılabilir:

A. OLUŞTUĞU DÖNEME GÖRE KAYNAKLAR:

1. Birinci elden kaynaklar: Tarihi olayın geçtiği dönemde ortaya çıkmış her türlü bulgudur.
2. İkinci elden kaynaklar: Tarihi olayın geçtiği dönemde ortaya çıkmamış her türlü bulgudur.

B. MALZEMENİN TÜRÜNE

GÖRE KAYNAKLAR:

1. Yazılı kaynaklar: Üzerinde yazı olan her şey önce yazılı kaynaklar grubuna girer. Örneğin paralar, kitabeler, mühürler
2. Sözlü kaynaklar: Olayı yaşamış birisi bu kaynak grubuna girer. Bunun yanında sözlü olarak ortaya çıkan anonim ürünler destan, türkü, koşuk, sagu v.b de bu gruba girer.
3. Yazısız Kalıntılar: Yazısız her türlü kalıntıdır. Çanak, çömlek, silah v.s.
4. Çizili, sesli ve görüntülü kaynaklar: Mağara resimlerinden video görüntülerine kadar her türlü kaynak bu gruptadır.

3. TARİHİN TASNİFİ (SINIFLANDIRILMASI)

AMAÇ: Tarih bilimi çok geniş bir inceleme alanına sahiptir. Tarihi daha kolay inceleyebilmek, öğrenebilmek ve öğretebilmek için sınıflandırılmıştır.

1. Zamana göre tasnif: Ortaçağ tarihi, 15. yüzyıl tarihi vb.
2. Mekâna göre tasnif: Türkiye Tarihi, Avrupa tarihi vb.
3. Konuya göre tasnif: Sanat tarihi, Osmanlı Siyasi tarihi vb.

DİKKAT !: Tarihi olaylar Neden-sonuç ilişkisi ile birbirine bağlıdır. Bir tarihi olayın sonucu bir sonrakinin nedenidir. Bu yüzden tasnif tarihin doğasına aykırıdır. Ancak aynı zamanda bir zorunluluktur.

4. TARİH BİLİMİNİN ÖNEMLİ ÖZELLİKLERİ

☐ Tarihin konusu İnsan toplulukları ve bunların faaliyetleridir. (tek tek insanlar değil) Bu yüzden Tarih bir Sosyal (Beşeri) Bilimdir.

☐ Tarihin konusu geçmiştir. Bu yüzden çalışma yöntemleri arasında DENEY ve GÖZLEM asla yer almaz.

☐ Bir tarihi olay asla aynı şekilde tekrarlanmaz. (yani tarih tekerrürden ibaret değildir.)

NOT: Ancak benzer sebepler benzer sonuçları doğurur. Bu da bize tarihi neden öğrenmemiz gerektiğini gösterir.

☐ Tarihi olayın YER ve ZAMANI mutlaka bilinmelidir. Bu yönüyle masaldan, rivayetten ayrılır.

☐ Tarihi Bilgi kesin ve değişmez değildir. Bir Tarihi olay ile ilgili bilgimiz bulunacak yeni bir belge ile birlikte tamamen değişebilir.

☐ Tarih, belgelere (Kaynak) dayanmak zorundadır. Araştırılan dönemle ilgili ne kadar çok belgeye ulaşırsa o dönemle ilgili bilgilerimizin doğruluğu o oranda artar.

NOT: Bu yüzden eski çağlarla ilgili tarihi bilgimizin çoğu eksiktir. Bu eksiklik günümüze yaklaştıkça azalır.

☐ Tarihi olaylar arasında NEDEN-SONUÇ ilişkisi vardır. Yani bir olay kendinden önceki olayın sonucu, kendinden sonraki olayın sebebidir.

D. ZAMAN VE TAKVİM

İnsanlar tarihin en eski devirlerinden beri zamanın neresinde olduğunu bilme ihtiyacı duymuştur. Bu ihtiyaçtan dolayı zamanı yıllara, aylara, haftalara, günlere bölerek takvimler yapmışlardır. Başlıca iki tür takvim vardır:

1. Güneş yılı esaslı takvim: Dünyanın güneş çevresindeki bir turu 1 YIL kabul edilmiştir. Bu takvimde 1 yıl 365 gün 6 saat sürer.

☐ Dünyadaki ilk güneş yılı esaslı takvim Mısırlılar tarafından yapılmıştır.

2. Ay yılı esaslı takvim: Ay'ın dünya çevresindeki 12 turu 1 YIL kabul edilir. Bu takvimde 1 yıl 354 gündür.

☐ Dünyadaki ilk ay yılı esaslı takvim Sümerliler tarafından yapılmıştır.

Toplumlar yaptıkları takvimlerde kendi tarihleri için önemli olayları başlangıç kabul etmiştir.

Örneğin:

☐ Müslümanlar Hicret'i,

☐ Romalılar Roma şehrinin kuruluşunu,

☐ Yunanlılar ilk Olimpiyatları,

☐ Hristiyanlar Hz. İsa'nın doğumunu başlangıç kabul etmişlerdir.

Bugün kullandığımız Miladi takvim;

☐ İlk olarak Mısırlılar tarafından yapılmıştır.

☐ Roma İmparatoru Jül Sezar zamanında yeniden düzenlenmiş ve takvim Julyen takvimi olarak kullanılmıştır.

☐ Daha sonra Papa 13. Gregorius tarafından yeniden düzenlenmiş ve Gregorien takvimi adını almıştır.

NOT: Miladi takvimin yaşadığı bu gelişim bize insanlık medeniyetinin tüm toplumların katkılarıyla oluştuğunu kanıtlar.

TÜRKLERİN KULLANDIĞI TAKVİMLER

1. ONİKİ HAYVANLI TÜRK TAKVİMİ:

☐ GÜNEŞ YILI ESASLIDIR.

☐ Türklerin kullandığı ilk takvimdir.

☐ Tek milli takvimimizdir.

☐ Orta Asya Türkleri tarafından yapılmış ve kullanılmıştır.

☐ Bir yıl 365 gün 5 saat olarak hesaplanmıştır.

☐ 12 hayvan ismi aylara değil yıllara verilmiştir.

☐ Aylar rakamlarla belirtilmiştir.

☐ 21 Mart (NEVRUZ) takvimin başlangıcıdır.

☐ Bugün hala Çin, Moğolistan ve Tibet'te kullanılmaktadır.

2. HİCRİ TAKVİM:

☐ AY YILI ESASLADIR.

☐ Kullandığımız tek ay yılı esaslı takvimdir.

☐ Takvim, İslam Devleti'nde Hz. Ömer tarafından yaptırılmıştır.

☐ Bir yıl 354 gündür. (arada 11 günlük fark vardır.)

☐ Takvimin başlangıcı hicret (622) olayıdır.

☐ Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra bu takvimi kullanmaya başlamıştır.

3. CELALİ TAKVİM:

☐ GÜNEŞ YILI ESASLIDIR.

☐ Büyük Selçuklu Devleti hükümdarı Melikşah döneminde Ünlü Astronom Ömer Hayyam başkanlığındaki bir heyet tarafından yapılmıştır.

☐ Takvim ismini Melikşah'ın ilk İsminden (CELAEDDİN) almıştır.

☐ Bir yıl 365 gün 6 saat olarak hesaplanmıştır.

☐ Takvimde yılbaşı 21 Mart (Nevruz)'tır.

☐ Takvimi Büyük Selçuklu Devleti, Babür Devleti kullanmıştır.

4. RUMİ TAKVİM:

☐ GÜNEŞ YILI ESASLIDIR.

☐ Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde batı ile ilişkilerin yoğunlaşması nedeniyle sadece mali işlerde kullanılmak üzere bu takvim yapılmıştır.

☐ Takvim 1839 yani Tanzimat döneminde kullanılmaya başlanmıştır.

☐ Takvimde bir yıl 365 gün 6 saat, başlangıç ise Hicret'tir.

5. MİLADİ TAKVİM:

☐ GÜNEŞ YILI ESASLIDIR.

☐ Günümüzde dünyanın çoğunun kullandığı bugün de kullanmakta olduğumuz takvimdir.

☐ 1 Ocak 1926 da bu takvimi kullanmaya başladık.

MİLAT VE YÜZYIL (ASIR) KAVRAMLARI VE KULLANILIŞLARI

MİLAT KAVRAMI:

Bugün dünyanın büyük kısmının kullandığı Miladi takvime başlangıç yani "0" yılı olarak kabul edilen olaydır. Bu takvimdeki son düzenlemeyi Papa 13. Gregorius yaptığı için takvim Hz. İsa'nın doğumu ile başlamaktadır. Zaten Milat kelimesi doğum anlamına gelmektedir. Tarih'te Hz. İsa'nın doğumundan önce gerçekleşen olaylar Milattan önce (MÖ), Hz İsa'nın doğumundan sonra meydana gelen olaylar ise Milattan sonra (MS) ile gösterilir. Öte yandan Milattan önceki bir tarihi mutlaka MÖ ile belirtmek zorundayken Milattan sonrası için böyle bir zorunluluk yoktur. Ayrıca Şu noktalara dikkat etmeliyiz:

- ☐ Milattan Önceki tarihler, rakamsal değerler açısından günümüzden uzaklaştıkça büyümektedir.
- ☐ Milattan sonra ise rakamlar büyüdükçe günümüze yaklaşmaktadır.
- ☐ Milattan önceki iki tarih arasındaki farkı bulmak için iki rakam birbirinden çıkarılır.
- ☐ Milattan önceki iki tarih arasındaki farkı bulmak için iki rakam birbirinden çıkarılır.
- ☐ Tarihlerin biri milattan önce, diğeri milattan sonra ise aralarındaki farkı bulmak için bu rakamı toplarız.

YÜZYIL (ASIR) KAVRAMI:

Zamanı daha kolay algılayabilmek, tarihi daha kolay araştırıp öğretebilmek (Tıpkı çağ kavramı gibi) için takvim yüzer yıllık dilimlere ayrılmıştır. yüzyıl konusunda hepimizin yaşadığı en büyük sıkıntı takvimin "0" dan başlaması ve ilk yüzyılın "0" ile "99" arasında yaşanmış olmasıdır. bu yüzden yapmamız gereken bir rakamı yüze bölüp bir eklemektir.

PRATİK YOL:

- ☐ Bir tarihin son iki rakamını yok sayıp +1 ekliyoruz.

Örneğin: 1879 tarihi $18 + 1 = 19$. Yüzyıl

751 tarihi $7 + 1 = 8$ .Yüzyıl

2020 tarihi $20 + 1 = 21$. Yüzyıl

- ☐ Milattan önce yüzyılı bulurken değişen hiçbir şey yoktur. Yine aynı işlemi yaparız.

Örneğin: MÖ 1879 tarihi $18 + 1 = 19$. Yüzyıl

MÖ 751 tarihi $7 + 1 = 8$ .Yüzyıl

MÖ 2020 tarihi $20 + 1 = 21$. Yüzyıl

- ☐ Yüzyılların yarı ve çeyreklerini ise aşağıdaki tablodaki şekilde belirleriz.

E. TARİH YAZICILIĞI

BELLİ BAŞLI TARİH YAZICILIĞI TÜRLERİ

1) Hikâyecî (Nakilci) Tarih:

- ☐ Yer ve zaman belirtilir,
- ☐ Fakat neden-sonuç üzerinde durulmaz.
- ☐ Olaylar efsanelerle dolu, masal türü bilgiler içerir.
- ☐ Hikâyecî tarih çeşidi M.Ö. 5.Yüzyılda Herodot'la başlar.

2) Öğretici (Pragmatik-Akılcı-Faydacı) Tarih:

- ☐ Okuyucuya ahlaki ve milli duyguları aşılama, geçmiş olaylardan ders alınmasını sağlamak için yazılan tarih çeşididir. ☐ Olayların anlatımında his ve heyecan ön plandadır. ☐ Olaylarda kişiler kahramanlaştırılır.
- ☐ Bu tarzın ilk temsilcisi Thukidides'tir. XIX. Yüzyıla kadar bu türde tarihi eserler yazılmıştır. (Homeros; İlyada ve Odesa)

3)Sosyal Tarih:

- ☐ Olayların duygusal yanlarını almayarak toplumun her türlü faaliyetlerini inceleyen tarih çeşididir.

5) Bilimsel (Neden-nasılca/araştırmacı) Tarih:

- ☐ Olayların neden ve sonuçlarını inceleyerek, aralarında bağlantı kurmaya çalışan tarih çeşididir.
- ☐ Olaylar ince ayrıntılarına kadar incelenir.
- ☐ XIX. Yüzyılda gelişmeye başlamıştır. Tarih yazıcılığının son aşamasıdır

TÜRKLERDE TARİH YAZICILIĞI

Orta Asya Türkleri;

Konar-göçer yaşadıkları için yazılı edebiyat gelişmemiştir. Dolayısıyla tarih yazıcılığı da gelişmemiştir. Bu konudaki ilk adım Orhun Abideleri olarak kabul edilebilir.

Şehnamecilik:

Türklerin İslamiyet'i kabulü ile birlikte hayatlarına girmiş, İran, Hint geleneğinde yaygın olarak görülen tarih yazıcılığı şekildir. Büyük insanların hayat hikâyelerini, kahramanlıklarını anlatır. Bunu yaparken kahraman yüceltilir. Daha çok manzum şekilde yazılmıştır.

VAKANÜVİSTLİK:

Osmanlı devletinde 17.Yüzyıldan itibaren görülmeye başlanan tarih yazıcılığı şeklidir.

Vakanüvistler resmi saray tarihçileridir. (dolayısıyla objektif olmaları beklenemez) İlk vakanüvist Mustafa NAIMA efendidir.

19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren;

Ülkemizde bilimsel tarihçilik gelişmeye başlamıştır. Bilimsel tarihçilik diyince ülkemizde akla gelen ilk kişi Tarihçilerin Kutbu olarak bilinen Halil İNALCIK'TIR.

2. ÜNİTE: İNSANLIĞIN İLK DÖNEMLERİ

A. İNSANLIĞIN İLK DÖNEMLERİ

1.YAZININ İCADINDAN ÖNCE İNSAN (TARİHİ ÇAĞLARA GİRİŞ)

DİKKAT 1: Tarih çok geniş bir zamana yayıldığı için incelemeyi, araştırmayı kolaylaştırmak; daha iyi öğrenip, öğretebilmek amacıyla çağlara ayrılmıştır.

DİKKAT 2: Tarih yazıyla başlar... Bu yüzden yazının icadından önceki devirler tarih öncesi çağlar, sonraki devirler ise tarihi devirler olarak kabul edilir.

DİKKAT 3: TARİHİ ÇAĞLARA AYIRANLAR O DÖNEMLERİ ÇOK SONRADAN İNCELEYEN TARİHÇİLERDİR.

A) Tarih öncesi devirler belirlenirken insanları alet yapmakta kullandıkları malzemenin özelliklerine ve bunları işlemekte ulaşılan teknolojiye bakılmıştır. bu kapsamda insanlar sırasıyla:

☐ TAŞ

☐ TOPRAK

☐ MADEN kullanılmıştır.

B) Tarihi devirler çağlara ayrılırken ise dünya toplumlarını pek çok yönden etkileyen evrensel nitelikli olaylar seçilmiştir. Kavimler göçü, Fransız ihtilali vb.

DİKKAT: Ancak bunu yapan Avrupalı Tarihçiler daha çok Avrupa eksenli bir ayrımı gözetmiştir.

TARİH ÖNCESİ DEVİRLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

☐ Tarih öncesi devirlerin başlama ve bitiş zamanları bölgelere göre farklılık gösterir. Yani bu devirler tüm toplumlarda aynı anda yaşanmamıştır. Örneğin, bir topluluk Cilalı taş dönemini yaşarken bir diğeri demir devrinde olabilir.

☐ Tarih öncesi devirler bütün toplumlar tarafından sırasıyla yaşanmamıştır.

DİKKAT: Tarih öncesine ait bir yerleşim yerinde yapılan kazılarda ile başlayan sorularda devirlerde bir atlama varsa daha ileri bir medeniyetten etkilenme söz konusudur. Bu durumda bu uygarlığını gelişiminin tarihsel gelişime uygun olmadığını söyleyebiliriz.

☐ Tarih öncesi devirler insanların Alet yapımında kullanmış oldukları araç-gereçlere göre ayrılmıştır.

☐ Tarih öncesi devirlerin en uzun süreni en eskidir. Günümüze yaklaşıldıkça insanlık gelişiminin hızlanmasına paralel olarak devirler kısalır.

☐ Tarih öncesi devirler çok uzun sürmesine karşılık çok az devreye ayrılmıştır ve gelişmeler çok azdır.

☐ Tarih öncesi Devirlerin araştırılmasında tarihe en fazla yardımcı olan bilim arkeolojidir.

☐ Tarih Öncesi Devirler yazının bulunmasıyla sona ermiştir.

2. TARİH ÖNCESİ DEVİRLER

1. TAŞ ÇAĞLARI:

A. Eski Taş Çağı – Kaba Taş Çağı (Paleolitik)

B. Orta Taş Çağı – Yontma Taş Çağı (Mezolitik)

C. Yeni Taş Çağı – Cilalı Taş Çağı (Neolitik)

2. MADEN ÇAĞLARI:

A. Bakır Çağı (Bakır-Taş / Kalkolitik)

B. Tunç Çağı

C. Demir Çağı

1. TAŞ ÇAĞLARI:

A) Eski Taş Çağı – Kaba Taş Çağı (Paleolitik) :

- ❑ İnsanlığın en eski ve en karanlık dönemidir.
- ❑ Tarih Öncesi Devirlerin en uzun sürenidir.
- ❑ İnsanlar, doğada hazır halde buldukları taşları alet olarak kullanmışlardır.
- ❑ Bu devirde insanlar Avcılık ve toplayıcılıkla(Tüketici yaşam) geçinmişler, ağaç kovukları ve mağaralarda göçebe olarak yaşamışlardır.
- ❑ Henüz toplumsal yaşantı başlamamıştır. Klanlar halinde yaşantı vardır.
- ❑ İnsan-doğa ilişkisinde doğa baskındır.
- Dünya’da bu döneme ait ilk izlere:
- ❑ İspanya’daki Altamira mağarası,
- ❑ Fransa’daki Laskö mağarasında rastlanmıştır.
- Türkiye’de ise:
- ❑ Antalya’daki Beldibi, Belbaşı, ve Karain Mağaraları
- ❑ İstanbul’daki Yarımburgaz Mağarasıdır.
- NOT: İstanbul’daki Yarımburgaz Mağarası Türkiye’de insan yaşantısına dair en eski izlerin bulunduğu yerdir.

B. Orta Taş Çağı – Yontma Taş Çağı (Mezolitik) :

- ❑ İnsanlar, taşları kabaca yontarak alet yapmaya başlamışlardır.
- ❑ Bu devirde de insanlar Avcılık ve toplayıcılıkla(Tüketici yaşam) geçinmişlerdir.
- ❑ Ağaç kovukları ve mağaralarda göçebe olarak yaşamışlardır.
- ❑ İnsan-doğa ilişkisinde doğa baskındır.
- ❑ Mağara duvarlarına hayvan resimleri yapılmıştır. bu resimler dünyanın ilk sanat eserleridir.
- ❑ Mikrolit adı verilen gündelik hayatta kullanılan küçük taş aletler bu dönemin en karakteristik kalıntılarıdır.
- DİKKAT: Devrin sonuna doğru Ateş kontrol altına alınmıştır. Böylece İnsanlar ısınma, aydınlanma, korunma, pişirme gibi bazı ihtiyaçlarını gidermeye başlamıştır. Türkiye de bu dönemi aydınlatan bazı merkezler;
- ❑ Antalya-Beldibi,
- ❑ Ankara-Macunçay,

C. YENİ TAŞ ÇAĞI – CİLALI TAŞ ÇAĞI (NEOLİTİK) :

- ❑ Taş devirlerinin en önemlisidir. Çünkü bu dönemde İnsanlık tarihinin en büyük gelişmelerinden biri yaşanmıştır,
- ❑ Buzul Çağının sonlarına doğru havalar ısınmaya başlamış, insanlar dünyanın sıcak yerlerine ve yaşamaya daha elverişli su kenarlarına yönelmiştir.
- DİKKAT: tüm büyük uygarlıklar orta enlemlerde ve su kenarlarında ortaya çıkmıştır. Mezopotamya, Mısır, Çin v.b
- ❑ İnsanlar hayvanları evcilleştirip tarım yapmaya başlayarak ÜRETİCİ Hayata geçmişlerdir.
- DİKKAT: Cilalı taş dönemindeki tüm diğer gelişmelerin sebebi insanların üretici hayata geçmeleridir.
- ❑ Bu dönemde insanlar daha ustalık gerektiren taş aletler yapmışlardır.
- ❑ Tarım ve hayvancılığın başlaması sonucu İnsanlar Yerleşik yaşama geçmişler (ilk Mimari faaliyetler başlamıştır.), ilk köy yerleşimleri başlamıştır.
- ❑ İlk köyler ile birlikte toplumsal hayat başlamıştır.
- ❑ Toplumsal hayatın başlaması ise iş bölümü, meslekler, hukuk kurallarının ortaya çıkmasını sağlamıştır.
- ❑ Ayrıca, ilerleyen süreçte devlet, askerlik, yöneticilik gibi pek çok gelişmenin de ön şartı olmuştur.
- ❑ Bu dönemde yapılan üretim faaliyetleri ihtiyaç fazlası ürünleri (Artı ürün) ortaya çıkarmış, bu ürünler ihtiyaç duyulan başkaları ile değiş-tokuş edilmesi sonucu ilk Ticaret faaliyetleri başlamıştır.

Böylece:

1. Toplumlar arasındaki etkileşim artmış, bilginin yayılması kolaylaşmıştır.
2. Bölgeler arasındaki hammadde aktarımını sağlamıştır.

❑ Bu dönemde üretici hayatın başlaması ve artı ürün ile Özel mülkiyet anlayışı, sınıf farklılaşması doğmuştur.

NOT: Toprağı ekip dikmek için gereken güç KÖLECİLİK anlayışını ortaya çıkarmıştır.

- ❑ Toprağın pişirilmesi ile ÇANAK-ÇÖMLEK yapımı başlamıştır.
- ❑ BİTKİ LİFLERİNDEN ve yünden elbiseler yapmışlardır. Yani dokumacılık başlamıştır.
- ❑ MENHİR, DOLMEN VE TÜMÜLÜS’LER DİKİLMİŞTİR. (en ilkel dinsel yapılar)

Türkiye’de bu dönemi aydınlatan başlıca merkezler:

- ❑ KONYA-ÇATALHÖYÜK,
- ❑ DİYARBAKIR-ÇAYÖNÜ,
- ❑ ŞANLIURFA GÖBEKLİTEPE

2. MADEN ÇAĞLARI:

İnsanların Madenleri işlemeyi öğrenmeleri ile maden devirleri başlamıştır.

A. Bakır Çağı (Kalkolitik):

- ❑ İlk işlenen madenler bakır, altın ve gümüştür.
- ❑ İşlemesi kolay olması ve tabiatla bol miktarda bulunması nedeniyle en çok bakırdan eşya yapılmıştır. Bu yüzden Bakır devre ismini vermiştir.
- ❑ Bakırdan ev eşyası ve silah, altından ve gümüşten ise süs eşyası yapılmıştır.
- ❑ Maden devrinin en uzun devridir.

B. Tunç Çağı :

- ❑ İnsanlar zamanla bakır ile kalayı karıştırarak daha sert bir karışım olan TUNÇ'u elde ettiler.
- ❑ Bu dönemde ilk ŞEHİR DEVLETLERİ kurulmuştur. Daha sonra ise ilk büyük devletler kurulmuştur.

C. Demir Çağı :

- ❑ Demir'in bulunup işlenmesi insanlık tarihi için önemli bir gelişme olmuştur.
- ❑ Bu dönemde üretim artmış, ticaret ve silah yapım teknikleri gelişmiştir.
- ❑ Bu çağda küçük şehir devletlerinin yerini büyük devletler, imparatorluklar almaya başlamıştır.
- ❑ Devrin sonunda yazının bulunmasıyla Tarih Devirlerine geçilmiştir.

3. İLK YERLEŞMELER

A) ÇAYÖNÜ:

- ❑ Çayönü, Diyarbakır-Ergani'nin yedi kilometre güneybatısındadır.
- ❑ Ergani ovası o dönemlerde ormanlarla kaplı, yaşam kaynakları açısından son derece zengin bir bölgedir.
- ❑ Çayönü'nde ilk yerleşenler avcı-toplayıcılardır.
- ❑ Zamanla tarım ve hayvancılığa dayalı köy hayatına geçilmiştir.
- ❑ Çayönü, Türkiye ve Güneydoğu Avrupa'nın ilk KÖY yerleşimidir.

B) ÇATALHÖYÜK:

- ❑ Konya iline bağlı Çumra ilçesinin 11 k.m kuzeyindeki küçükköy sınırları içerisinde bir höyüktür.
- ❑ Buzul Çağı sonlarında Konya Ovasında oluşan göl yeni yeni kurumaya başladığı için bu bölge yer yer bataklıklarla kaplıydı.
- ❑ Çatalhöyük'lüler köylerini zengin kaynak sağlayan Çarşamba ırmağının kıyısına kurmuşlardı.
- ❑ Bu kaynaklardan öylesine yararlandılar ki köy gittikçe büyüdü, sayıları on binleri buldu.
- ❑ BÖYLECE DÜNYANIN İLK ŞEHİR YERLEŞMESİ ORTAYA ÇIKTI.
- ❑ Çatalhöyük'te evler birbirine bitişik şekilde inşa edilmişti. Böylece yabani hayvanlara ve düşmanlara doğal bir sur oluşuyordu. Evler bitişik olduğu için sokak yoktu. Evlere çatısından açılan bir delikten iniliyordu.

C) GÖBEKLİTEPE (tarihi yeniden yazdıran keşif):

- ❑ Şanlıurfa il merkezinin 18 km kuzeydoğusunda yer alan göbekli tepe ilk kez 1963'te İstanbul üniversitesi Öğretim üyesi Prof. Dr. Halet Çambel tarafından fark edildi.
- ❑ 1995'te başlayan kazılar alman Klaus Şimit danışmanlığında sürdürüldü.
- ❑ Kazıların halen devam ettiği Göbeklitepe 2018'de UNESCO tarafından dünya mirası listesine alındı.
- ❑ Yapılan kazılarda günümüzden 12 bin yıl öncesine ait tapınaklarla karşılaşıldı.
- ❑ Göbeklitepe'den önce insanlığın en eski dinsel yapısı Malta adasında ve MÖ 5000 yılına tarihlenmişti. Göbeklitepe bu bilgiyi değiştirdiği gibi, ilk mimari yapıların insanların yerleşik yaşama geçmesinden sonra yapıldığı bilgisini de değiştirdi.

KADİM DÜNYADA BİLİMLER

Kadim zamanlar denilen eski dönemlerde bu ihtiyaçlara bağlı olarak en fazla gelişen bilimlere ise astronomi, coğrafya ve tıp olmuştur.

ASTRONOMİ

Astronomi gök cisimlerinin konumları ve hareketleri ile bunların fiziksel ve kimyasal yapılarını inceleyen bilim dalıdır. Astronominin doğuşu insanın evreni keşfetme çabasıyla yakından ilgilidir.

İlk medeniyetlerde astronominin ortaya çıkmasında yön bulma ve zamanı ölçme gibi ihtiyaçlar rol oynamıştı.

Yunanlılar Astronomi bilimi sayesinde yıldızlar aracılığıyla yön bulmayı öğrenmişlerdir

Mısırlılar ve Sümerler ise Güneş ve Ay yılını bularak takvim yapmayı başarmışlardır.

İlk Çağ'da insanların astronomi ile ilgilenmesinde yıldızların ve gök cisimlerini tanrılarla özdeşleştirmeleri de önemli rol oynadı. Bu nedenle ilk astronomlar rahipler arasından çıktı.

Gelişen astronomi bilgisinin yanı sıra teleskobun, uzay araçlarının ve uyduların icadıyla birlikte astronominin incelediği konular oldukça çeşitlendi.

Haberleşmeden televizyon yayıncılığına, gezegenlerde tarım yapmak ve yeni yaşam alanları kurmaktan uzay madenciliğine kadar çok çeşitli amaçları gerçekleştirmek için astronomi biliminden faydalanırlar.

COĞRAFYA

Coğrafya yeryüzü ile insanları araştıran bir bilim dalıdır. Bu sebeple insanlığın ilerlemesi için oldukça önemlidir.

İlk Çağda coğrafya bilimi ile ilk ilgilenenler VIII. y.y dan itibaren deniz ticareti yapan ve koloniler kuran Yunanlılar oldu bilinen ilk haritalar bu dönemde çizilmeye başlandı

Coğrafya biliminin gelişmesine en çok katkıda bulunanlardan biri de Makedonya Kralı Büyük İskender olmuştur Onun Mısır'da kurmuş olduğu İskenderiye Kütüphanesinde görev yapan Eratosthenes (Eratostenes) Dünya'nın yuvarlaklığına inanan ve yaptığı deneylerle Dünya'nın çevresini bugünkü değerine yakın olarak hesaplayan bir bilim insanıydı.

Eratostenes coğrafya terimini ilk kullanan ve coğrafya biliminin kurucusu kabul edilir İskenderiye'de yetişen bir başka bilgin olan Hipparchus (Hiparkos) (MÖ 180-127) ise yerküre üzerine meridyen denilen hayalî çizgiler çizdi.

İlk Çağın bir diğer önemli coğrafyacısı Amasyalı Strabon (MÖ 58-MS 21,) Roma İmparatorluğu topraklarında gezdiği yerlerle ilgili bilgiler verdiği 17 ciltlik "Geographika" adlı eserini yazdı. Ayrıca bir dünya haritası çizdi

Eskiden yıllarca süren uzun yolculuklar sırasında çizilen haritalar bugün uydu fotoğrafları ve bilgisayarlar yardımıyla kolayca elde edilebilmektedir

TIP

Büyücü, hekim, şaman vb. adlarla bilinen bu kişiler tıbbın ilk temsilcileridir

. Hekim-rahip veya hekim-büyücüler birtakım ritüellerle hastalıkları tedavi etmeye çalışırlardı.

Hayvansal ve bitkisel kökenli ilaçlar kullanmak, cerrahi operasyonlar yapmak da tedavi yöntemleri arasındaydı.

Hastalıkların nedeni olarak doğa üstü güçler, ruhlar ve tanrılar görülürdü

Tıp biliminin kurucusu Yunanlı Hipokrat, hastalıkların doğaüstü güçlerin kötülüklerinden değil fiziki nedenlerden kaynaklandığını ileri sürerek tıp tarihinde yeni bir dönemin kapısını açtı Hipokrat, Anadolu kıyılarına yakın İstanköy Adası'nda kurduğu tıp okulunda öğrencilerine hasta başında klinik dersler vererek muayene, belirtileri gözleme ve tanı koyma yöntemlerini geliştirdi. Onun öğrencileri hekimlik mesleğine adım atarken bütün hastalara yardım edeceklerine, kimseye öldürücü ilaç vermeyeceklerine ve hastaların sırlarını saklayacaklarına dair yemin ettiler.

B. İLKÇAĞ MEDENİYETLERİ

1. MEZOPOTAMYA UYGARLIĞI

☐ Mezopotamya, iki nehirarasındaki ülke demektir. Fırat veDicle nehirlerinin arasında kalan verimli toprakların ismidir.

☐ Mezopotamya 7 düvelin 70 binesedir sahip olmak için savaştığıtopraklardır. Bu yüzden buraya sahip olacak devletlerin güçlü ordularıolmak zorundadır.

☐ Uygarlıkların kesişme noktasında olduğu için son derece zengin bir uygarlıktır. Ve pek çok uygarlığı etkilemiştir. (sentez bir uygarlıktır.)

MEZOPOTAMYA'DA YAŞAMIŞ MEDENİYETLER

A) SÜMERLER (MÖ 4000 - MÖ 2350)

☐ Mezopotamya medeniyetinin temellerini Sümerler atmıştır. Bu yüzden bu medeniyetlerin ilk ve en önemlisi Sümerlilerdir.

☐ Mezopotamya'da ilk şehir devletlerini Sümerliler kurmuştur.

☐ Sümer şehir devletlerine "SİTE" adı verilir. Bunların en önemlileri Ur,Uruk,Kiş,Lagaş'tır.

DİKKAT: Şehir devleti varsa siyasi birlik yok demektir.

☐ Sümer şehir devletleri Merkezinde "Ziggurat" denilen tapınakların olduğu, bunların çevresinde evlerden ve en dışta surlardan oluşan şehirlerdir.

☐ Site'lerin başında "Ensi" ya da "Patesi" denilen krallar bulunur.

☐ Sümer kralları aynı zamanda başrahip, baş yargıç, başkomutandır.

DİKKAT: Kralın Başrahip olması devletin TEOKRATİK olduğunu gösterir.

NOT: Teokratik devlet din kuralları ile yönetilen devlettir. Yöneticiler yetkiyi tanrıdan aldığı ve tanrı adına yönettiği iddiasındadır.

NOT: İlk devletlerin tamamı meşruiyetini dinden alan devletlerdir. Bu yüzden büyük çoğunluğu teokratik'tir.

☐ Asya kökenli bir kavimdirler. Türk olduklarına dair bazı iddialar vardır.

ZİGGURAT: Sümer hatta Mezopotamya denilince ilk akla gelmesi gereken yapılardır. Şehrin ve devletin merkezidir.

Zigguratlar:

☐ Tapınak ☐ Depo ☐ Kütüphane ☐ Okul ☐ Rasathane

İşlevlerine sahip çok yönlü yapılardır.

☐ Sümerler YAZIYI icat ederek tarih devirlerini başlatan uygarlıktır.

YAZI NASIL İCAT EDİLDİ?

Yazı, Ziggurlara getirilen ve buradan alınan malların rahipler tarafından kaydedilme ihtiyacından doğmuştur. Bu kayıtlar önceleri resim ve işaret (ideogram) şeklindeyken zamanla bunlar hecelere dönüşmüş ve yazı ortaya çıkmıştır. Bu yazı Kil TABLETLER üzerine çiviye benzer bir aletle kazınarak yazıldığı için ÇİVİ YAZISI denilmiştir.

☐ Mezopotamya uygarlığından günümüze mimari eser kalmamıştır. Bunun nedeni

Mezopotamya yöresinde taş az olduğu için yapıların kerpiçten yapılmış olmasıdır.

☐ Tarihte bilinen ilk yazılı hukuk kuralları Lagaş Kralı URUGAKİNA tarafından hazırlanmıştır.

☐ Sümerlerde halk, tüm ilk çağ toplumları gibi sınıflara ayrılmıştır. Bu sınıfların en üstünde Krallar ve rahipler bulunurken; halk hürler ve köleler olarak ayrılır.

☐ Sümerler tüm İlk Çağ toplumları gibi (İbraniler hariç) çok tanrılı bir dine sahiplerdir. Başlıca tanrıları ENLİL ve ENKİ'dir.

DİKKAT: Ölümden sonra hayata inanmamışlardır.

☐ Sümerlerin ordusu yaya ve arabalı süvarilerden oluşmuştur. <https://tarihdersi.net/>

☐ Ay Yılı esaslı takvimi ilk kullananlar Sümerlerdir

☐ Güneş saatini ilk kez kullananlar Sümerlerdir.

☐ Ay ve güneş tutulmalarını hesaplamışlardır.

☐ İlk kez dört işlemi Sümerler kullanmıştır.

☐ İlk kez dairenin alanını Sümerler hesaplamışlar ve daireyi 360°'ye bölmüşlerdir.

☐ Çarpma ve bölme işlemlerini kolaylaştırmak için cetveller hazırlamışlardır.

☐ Yüzey ve hacim ölçülerini kullanmışlardır.

☐ Aritmetik ve geometrinin temellerini atmışlardır.

B) AKADLAR (MÖ 2350 - MÖ 2100)

☐ Sami ırkındandırlar.

☐ M.Ö.2350' de Sümerleri yıkan Sargon tarafından kurulmuştur.

☐ Tarihte bilinen ilk düzenli ve sürekli orduyu kurmuşlardır.

☐ Bu sayede tarihte bilinen ilk imparatorluğu kurmuşlardır.

☐ Böylece Sümer kültürünü tüm ön Asya'ya yaymışlardır.

C) ELAMLAR (MÖ 3000- MÖ 640)

☐ Sümer ülkesinin doğusunda yaşamışlardır.

☐ En önemli şehirleri SUS' dur.

☐ Asurlular tarafından yıkılmışlardır.

D) BABİLLİLER (AMURRULAR) (MÖ 2100- MÖ 539)

☐ Sami ırkının Amurrular kolu tarafından kurulmuştur.

☐ Devlet merkezi Babil'dir.

☐ I.Babil Krallığının en önemli hükümdarı Hammurabi'dir.

☐ I.Babil Krallığı Hititler tarafından yıkılmıştır.

☐ II.Babil Krallığı'nın en önemli hükümdarı Nebukadnazar'dır.

☐ II.Babil Krallığı Yahudi Devleti'ni yıkmıştır.

NOT: Yahudiler ilk kez babilliler tarafından Babil'e sürgün edildi.

☐ II.Babil Krallığı Persler tarafından yıkılmıştır.

☐ Babil Kralı HAMMURABİ Sümer kanunlarından yararlanarak Mezopotamya'nın en gelişmiş ve kapsamlı Kanunlarını hazırlamıştır.

☐ Bu kanunlarda dikkati çeken ise son derece sert cezalar içermesi ve KISAS yöntemini benimsemesidir.

☐ Bu kanunlar kapsamı açısından ve içerisinde devlet yönetimi ile ilgili hükümler olduğu için dünyanın ilk anayasası olarak yorumlanmaktadır.

DİKKAT 2:

- ❑ Hammurabi ilk kez gücünü dinden değil, kurduğu güçlü ordudan alan devlet anlayışını getirmiştir.
- ❑ Böylece Mutlak monarşinin doğduğu kabul edilir.

2. MISIR UYGARLIĞI

DİKKAT: Mısır Uygarlığı kendine has özellikleriyle dikkat çeker. Yani başka uygarlıklardan fazla etkilenmemiştir. (ÖZGÜNDÜR) Bunun sebebi çevresinin doğal setlerle örtülü olmasıdır.

DİKKAT: MISIR uygarlığının oluşmasında Nil nehri çok önemlidir. Heredot'a göre; "Mısır bize NİL'in armağanıdır."

DİKKAT: Nil Nehri Afrika içlerinden doğar, Akdeniz'e dökülür.

❑ Mısır'da ilk siyasi teşkilatlanma "NOM" adı verilen şehir devletleri şeklindedir.

❑ MÖ 3000' de Kral MENES Mısır'da siyasi birliği sağladı. Böylece Firavunlar devri başladı.

❑ Mısır FİRAVUN denilen ve her konuda sınırsız yetkiye sahip Tanrı-Kral'lar tarafından yönetilmiştir.

DİKKAT: Firavunların Tanrı-Kral olması bu devlet'in Teokratik olduğunu gösteriyor.

❑ Firavunlar devrinin en önemli gelişmesi, Suriye toprakları için Hititlerle yapılan Kadeş savaşı ve bu savaş sonunda imzalanan KADEŞ ANTLAŞMASI (MÖ1280)'dir.

DİKKAT: Kadeş Antlaşması tarihte bilinen ilk yazılı antlaşmadır. Ve bu antlaşma ile Diplomasi biliminin doğduğu kabul edilir.

❑ MÖ 6.yy'da Pers işgaline uğrayan Mısır MÖ 4.yy'da İskender'in hâkimiyetine girdi.

❑ Mısır'da toplum tüm İlk Çağ toplumları gibi sınıflara ayrılmıştır. Toplumun en üstünde

Firavunlar, rahipler, askerler ve katipler vardır. Daha aşağıda ise tüccarlar, zanaatkarlar, çiftçiler ve köleler vardır.

❑ Mısırlılar HİYEROGLİF denilen resim yazısını kullanmışlar, bunu PAPİRRÜS bitkisinin yapraklarına yazmışlardır.

❑ Çok Tanrılı dinlere inanan Mısırlıların tanrılarının en büyüğü güneş tanrısı Amon Ra'dır. Tanrılarını insan gibi düşünmüşlerdir.

MISIR VE BİLİM

❑ Mısırlılar ölümden sonra hayata inanmışlardır. Bu yüzden ölümlerini mumyalamışlardır. Bu da Mısır'da Tıp ve eczacılığın gelişmesini sağlamıştır.

YORUM: bu bize dinsel inançların bilimsel gelişmeye sebep olabileceğini gösterir.

❑ Mısır'ın temel geçim kaynağı tarımdır. Ve tarım Nil nehrine bağlı olarak yapılır. Nil nehri yılın belirli zamanlarında taşmaktadır. Mısırlılar nehrin ne zaman taşacağını bilmek zorundadır. Bu ihtiyaç Astronomi'nin gelişmesini sağlamıştır.

YORUM: Bu bize ihtiyaçların bilimsel gelişmeye sebep olabildiğini gösterir.

❑ Nil nehrinin taşmasının ardından bozulan tarla sınırlarını yeniden çizme ihtiyacı, halktan alınacak verginin hesaplanması ihtiyacı Matematik ve Geometrinin gelişmesine neden olmuştur.

YORUM: Bu bize ihtiyaçların bilimsel gelişmeye sebep olabildiğini gösterir.

MISIR'DA HUKUK

❑ Mezopotamya ile kıyaslanınca gelişmemiştir.

❑ Bunun nedeni Mısır'daki firavunların Tanrı-Kral olarak çok geniş haklara sahip olmasıdır.

MISIR ve PİRAMİTLER

❑ Mısır denildiğinde herkesin ilk aklına gelen PİRAMİTLER'dir. Piramitler Firavunların kendileri için yaptırdıkları ANIT MEZARLARDIR.

3. ANADOLU UYGARLIĞI**ANADOLU;**

1. Göç ve ticaret yollarının üzerinde bulunması,

2. Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlaması,

3. Topraklarının verimli olması,

4. İkliminin insan yaşayışına uygun olması Gibi nedenlerle pek çok kültüre ev sahipliği yapmıştır.

Yine aynı nedenlerle kültürel etkileşim hızlanmış ve Anadolu uygarlığı gelişmiştir. Denilebilir ki Anadolu uygarlığı, Mezopotamya, Mısır, İran, Orta Asya, Ege uygarlıklarının bir SENTEZİDİR.

TÜM İLK ÇAĞ UYGARLIKLARI GİBİ ANADOLU UYGARLIKLARI DA SU KENARINDA KURULMUŞTUR.

❑ HİTİTLER- KIZILIRMAK HAVZASINDA,

❑ FİRİGLER-SAKARYA IRMAĞI HAVZASINDA,

❑ LİDYALILAR-GEDİZ VE KÜÇÜK MENDERES HAVZASINDA,

❑ İYONYALILAR-EGE DENİZİNDE,

❑ URARTULAR-VAN GÖLÜ ÇEVRESİNDE

BU UYGARLIKLARI TEK TEK TANIYALIM

HİTİTLER (MÖ 1700-MÖ700):

Hititler Kızılırmak yayı çevresinde kurulmuşlardır. başkentleri Hattuşaş (Boğazköy)'dir.

DİKKAT: Başkent varsa siyasi birlik var demektir.

A) Hitit Siyasi tarihi:

Hititler Kafkaslardan Anadolu'ya gelmişlerdir.

DİKKAT: Orta Asya kökenli olmaları, dillerinin Türkçeye aynı dille ailesinden olması ve bazı kültürel benzerlikler nedeniyle bizzat ATATÜRK'ÜN desteğiyle hazırlanan TÜRK TARİH

Tezi'nde Hititlerin Türk olabileceği iddia edilmiştir.

Hititler Kızılırmak kıyısında ve Kapadokya bölgesinde yaşamışlardır.

Hititler M.Ö.1700 yıllarında devlet haline gelmiştir. Devletin merkezi Hattuşaş'tır (Çorum-Boğazköy).

Devletin kurucusu Kral Labarna'dır.

Hitit siyasi tarihinin en önemli gelişmesi Mısırlılarla yapılan Kadeş savaşı ve Kadeş antlaşmasıdır.

NOT: Tarihteki ilk yazılı antlaşma Kadeş Antlaşması "dır (1280).

M.Ö.VII.yüzyılda Ege göçleri sonucu Hititler yıkılmış ve şehir devletleri ortaya çıkmıştır.

Asurlar Hitit Devleti'ni ortadan kaldırmıştır.

Asurlardan sonra Geç Hitit Şehir Devletleri, Perslerin hakimiyetine girmiştir.

DİKKAT: Hititler söz konusu olduğunda neredeyse her konuda esnek bir durum ve insancıl bir yapı dikkati çekmektedir. Bu iki kavram Hititlerle ilgili pek çok bilgide bize çağrışım noktası olabilir. Örneğin buraya kadar ki konularla ilgili olarak şunu söyleyebiliriz; Hititlerde hem siyasi birliği sağladıkları bir dönem, hem de bu birliğin bozulması ile şehir devletlerinin ortaya çıktığı bir dönem yaşanmıştır.

B) Hititlerde Devlet Yönetimi:

Başlangıçta Hitit Krallığı FEODAL BEYLİKLERDEN oluşmuştur. Daha sonra Merkezi Krallık güçlenerek Eyaletlere merkezden valiler atanmıştır.

DİKKAT: Aynı esneklik burada da kendisini gösterir. Hitit devletinde federatif yönetimin görüldüğü bir dönem, ardından merkeziyetçi yönetimin görüldüğü bir dönem yaşanmıştır. BU YÜZDEN HİTİTLERLE İLGİLİ TEST SORULARINDA ÖNCÜLLERE BAĞLI OLARAK KARAR VERMEK ZORUNDAYIZ.

Hititlerde Kral aynı zamanda başkomutan, başyargıç ve başrahiptir.

DİKKAT: "Başrahip" ifadesi teokratik devlet yönetimini, "başyargıç" ifadesi ise hukukun bağımsız olmadığını gösterir.

Hititlerde Kralın yanında, ona yardımcı olan PANKUŞ MECLİSİ bulunurdu. Bu meclis Hitit ileri gelenlerinden oluşurdu.

DİKKAT: Pankuş Meclisi Hititlerin ilk zamanlara Kralı denetlemek, gerekirse görevden almak gibi geniş yetkilere sahipti. Yani KARAR ORGANI durumundaydı. Hitit İmparatorluk döneminde ise Kralın gücü artmış, Pankuş ise bir DANIŞMA MECLİSİ haline dönüşmüştür.

Hitit devlet yönetiminde Kraldan sonra en yetkili kişi "TAVANANNA" denilen Kraliçedir. Tavananna dini törenlere başkanlık yapar, Kral savaşa gittiğinde ülkeyi yönetir, Pankuş meclisine başkanlık yapardı.

C) Hititlerde toplum yapısı

Hitit toplumu da tüm İlk Çağ toplumları gibi sınıflara ayrılmıştır. Sırasıyla Kral ve ailesi, asiller, rahipler, askerler, memurlar ve köleler gelir.

DİKKAT: Hitit toplumu sınıflara bölünmesine rağmen bu, katı bir sınıfsal yapı değildir. Sınıflar arasında geçiş ve ilişki vardır. Örneğin; Köle biri ile hür biri evlenebilir. Ya da bedelini ödeyen bir köle hür biri olabilir.

D) Hititlerde Hukuk:

Hitit hukuku Mezopotamya hukukundan etkilenmesine rağmen onunla kıyaslanırsa çok daha insancıldır.

Cezalar daha hafiftir. Para cezasına çevrilebilir. Ölüm cezası nadiren uygulanır.

Bu açıdan Hitit yasaları DÜNYANIN İLK MEDENİ KANUNU kabul edilir.

DİKKAT: Aynı İNSANCILLIK burada da kendisini gösteriyor.

E) Hititlerde Din:

Hititler bütün ilk çağ toplumları gibi çok tanrılı (politeist) dinlere inanmışlardır.

Orta Asya'dan getirdikleri kendi tanrılarına inandıkları gibi, karşılaştıkları tüm kavimlerin tanrılarına da saygı duymuşlardır.

Bu yüzden Hititler döneminde Anadolu'ya "BİN TANRI İLİ" denilmiştir.

F) Hititlerde Yazı,dil ve edebiyat:

Hititler Asur çivi yazısını ve kendi Hiyeroglif yazılarını kullanmışlardır. Hititlerden kalan en önemli yazılı eserler “ANALLAR” dır.

HİTİT ANALLARI, Krallar tarafından tanrıya hesap vermek amacıyla yazılan

YILLIKLARDIR. Bu yıllıklarda Krallar başarıları kadar başarısızlıklarını da yazmışlardır.

BU YÜZDEN HİTİT ANALLARI OBJEKTİF TARİH YAZICILIĞININ BAŞLANGICI KABUL EDİLİR.

G) Hititlerde Sanat:

Hitit sanatı Mezopotamya sanatının etkisinde kalmıştır. Heykelcilik ve kabartmacılık gelişen başlıca sanat dallarıdır.

Hitit sanatının en güzel örnekleri: Çorum – Yazılıkaya kabartmaları, Konya – İvriz kabartmaları
İYONYALILAR

Tarihte İYONYA İzmir ile Büyük menderes nehri arasındaki bölgeye verilen addır. Mora Yarımadası’nda (Yunanistan) yaşayan Akalar, Dorların istilasına maruz kalınca, Batı Anadolu’da İzmir ve çevresine gelerek Smryrna (İzmir), Milet, Efes, Foça gibi şehir devletleri kurmuşlardır.

NOT: Bu yüzden İyon medeniyeti pek çok açıdan Yunan medeniyetine benzer. Ege ve Yunan medeniyetlerinin içinde kabul edilir.

DİKKAT: Şehir Devletleri varsa siyasi birlik yok demektir.

İyon şehir devletleri önce Krallık (Monarşi), sonra OLİGARŞİ ve en sonunda DEMOKRASİ ile yönetilmiştir.

MONARŞİ: yönetimde tek bir kişinin ya da ailenin söz sahibi olduğu yönetim biçimi

OLİGARŞİ (ARİSTOKRASİ): yönetimde imtiyaz sahibi bir sınıfın (soylular, asiller vb) söz hakkının olduğu yönetim biçimi

DEMOKRASİ: Yönetimde toplumun tamamının söz sahibi olduğu, yani halkın yönetime katılabildiği yönetim biçimi

Ege kıyı şeridinde sıkışan, Kara ticareti yapma olanakları Lidyalılar tarafından kesilen

İyon şehir devletleri Baba mesleğini, DENİZ TİCARETİ ve KOLONİCİLİK yapmışlardır.

NOT: İyonyalılar Fenikelilerden farklı olarak kurdukları Kolonileri bir sömürge olarak değil; VATAN olarak görmüşlerdir.

İyonya İlk Çağın en önemli Kültür ve Bilim merkezlerinden biri olmuştur. Bu gelişmişliğin sebepleri ise:

Koloncilik ve deniz ticareti sayesinde büyük zenginlik elde edilmesi ve ekonomik refahın yükselmesi

Yine koloncilik sayesinde farklı kültürlerle etkileşim kurabilmeleri

İyonya’nın Asya ile Avrupa’nın kesişme noktasında olması böylece her iki kültürü tanıyarak kendi bünyesinde birleştirmesi (EN ÖNEMLİ NEDEN)

Şehir devletlerinde serbest düşünce ortamının var olması

DİKKAT: İyon şehir devletlerinde yönetimler teokratik değildir. Din adamlarının yönetimde etkisi yoktur. Serbest düşünce ortamının gelişmesinde bunun payı büyüktür.

Gelişmiş kültür ve bilim sayesinde:

TALES, PİSAGOR, HİPOKRAT gibi bilim adamları yetişmiştir.

Mimari, heykel başta olmak üzere pek çok sanat dalında gelişmişlerdir.

Oligarşi, demokrasi gibi daha gelişmiş yönetim şekillerinin ilk örnekleri görülmüştür.

Serbest düşünce ortamı daha da gelişmiştir.

İyon dini

İyon dini ile Yunan dini aynıdır. Tanrılarını İnsan gibi düşünmüşler, ölümsüz olduklarına inanmışlardır.

Başlıca tanrıları Zeus, Posiedon, Hera, Afrodite, vs.

URARTULAR

Urartu Devleti, Doğu Anadolu’da Asya kökenli Hurriler tarafından kurulmuştur.

Başkentleri TUŞPA (bugünkü VAN)’dır.

DİKKAT: Başkent varsa siyasi birlik vardır.

Savaşçı bir toplum olan Urartular, maden işlemeciliği, kaya oymacılığı, kabartma resim gibi sanat dallarında ustalaşmışlardır.

Doğu Anadolu’da ileri bir uygarlık kuran Urartular kaleler, su kanalları, su bentleri yapmışlardır.

Urartuların başlıca geçim kaynağı HAYVANCILIK’ TIR. Bu nedeni Doğu Anadolu’nun coğrafi şartlarıdır.

❑ Urartular ölüleri için oda biçiminde mezarlar yapmışlar; ölülerini eşyaları ile birlikte gömmüşlerdir. BU BİZE ÖLÜMDEN SONRA HAYATIN VARLIĞINA İNANDIKLARINI GÖSTERİR. FRİGYALILAR

- ❑ Frigyalılar Sakarya ırmağı havzasında kurulmuş bir uygarlıktır.
- ❑ Başkentleri Gordion'dur.
- ❑ Frigler ilk siyasi birliklerini MÖ 750'li yıllarda kurmuştur.
- ❑ Bilinen ilk kralları GORDİOS'tur.
- ❑ Ülkenin başkenti adını bu kraldan almıştır.
- ❑ Frigler en parlak zamanlarını Kral MİDAS zamanında yaşamışlardır.

DİKKAT: Friglerin en çok bilinmesi gereken yönü başlıca geçim kaynaklarının TARIM ve HAYVANCILIK olmasıdır. Çünkü geçim kaynakları hukuklarından sanatlarına, Dinlerinden edebiyatlarına her alanda belirleyici olmuştur.

Şöyle ki:

- ❑ Frigler tarım ve hayvancılığı korumak, geliştirmek için özel kanun ve kurallar koymuşlardır. Örneğin öküz öldürmenin, saban kırmanın cezası ölümdür.
- ❑ Çok tanrılı dinlere inanan Friglerin en büyük tanrıları bereket tanrıçası KİBELE'dir.
- ❑ Frigler "FABL" türünün yaratıcısıdır.
- ❑ TAPATES denilen Frig kilimleri çok ünlüdür. Dolayısıyla dokumacılıkta ileri gitmişlerdir.
- ❑ Üzerlerinde hayvan figürleri olan çanak çömlekler yapmıştır.

LİDYALILAR

- ❑ Lidyalılar MÖ 1200'lerde Anadolu'ya gelmişlerdir.
- ❑ Friglerin ve Urartuların son dönemlerini yaşadığı sıralarda Lidya devleti kurulmuştur.
- ❑ Lidyalılar Gediz ve Küçük Menderes vadileri arasında kalan bölgede yaşamışlardır.
- ❑ Lidya Devleti'nin kurucusu Kral GİGES'tir.
- ❑ Lidyalılar dünyada PARAYI ilk kez kullanan uygarlıktır.

Paranın icadı ile;

1. takas usulüne dayalı ticaret sona ermiş;
  2. toplumlar arası ticaret, dolayısıyla da etkileşim hızlanmıştır.
- ❑ Lidyalılar Anadolu'da ÜCRETLİ ASKERLİK sistemine dayanan bir ordu kurdular. Askerler vatan sevgisinden yoksun olduğu için ücretli ordu çabuk dağıldı. Bu durum Lidyalıların yıkılmasını hızlandırdı.

4. İRAN UYGARLIĞI

- ❑ İran'da önce Medler sonra Persler hâkim olmuştur.
- ❑ Özellikle persler çok büyük bir imparatorluk kurmuştur.
- ❑ Medler ve Persler tarafından oluşturulan bir uygarlıktır.
- ❑ Perslerde mutlakiyete dayalı merkezî bir yönetim geliştirmiştir.
- ❑ Kralın yanında aynı zamanda bir danışma meclisi vardı.
- ❑ Ülke SATRAPLIK denilen eyaletlere ayrılmış ve buralara merkezden gönderilen ve SATRAP denilen valiler tarafından yönetilmiştir.

DİKKAT: Satraplık uygulaması Pers Devleti'nde merkezî bir yönetimin olduğunu gösterir.

- ❑ Persler, düzenli işleyen ilk posta (haberleşme) teşkilatını oluşturarak, merkezî otoriteyi güçlendirmeyi amaçlamışlardır.

DİKKAT: Posta teşkilatı, Pers Devleti'nde merkezî bir yönetimin olduğunu gösterir.

- ❑ Zerdüştlük denilen inanç kültürü benimsenmiştir.

- ❑ Çivi yazısını kullanmışlardır.

- ❑ Mimari alanında ilerlemişler, görkemli yapılar oluşturmuşlardır. Persler Mezopotamya, Mısır, Anadolu ve Yunan sanatlarını etkisinde kalarak "pers üslubunu yaratmışlardır.

- ❑ Pers İmparatorluğu'na MÖ IV. yüzyıl sonlarına doğru Makedonya kralı Büyük İskender son vermiştir.

5. HİNT UYGARLIĞI

- ❑ Hindistan'da ilk uygarlık MÖ4000 yıllarında İNDUS nehri çevresinde ortaya çıkmıştır.
- ❑ Hindistan'da siyasi birlik kurulamamıştır. Bu yüzden Hindistan "RACALIK" denilen küçük prensliklerle yönetilmişlerdir.

☐ Hindistan’da Hinduizm, Brahmanizm, Taoizm, Konfüçyüslük, Manihaizm gibi dinler vardır.

☐ Doğal kaynaklarıyla çok zengin olan Hindistan tarih boyunca bundan dolayı pek çok istilaya uğramıştır. Ve 20 yy’a kadar bağımsız bir devlet kuramamışlardır.

☐ İstilaya uğramalarının bir diğer sebebi ise KAST SİSTEMİ’dir.

KAST SİSTEMİ: Dünyadaki en katı toplumsal sınıflaşmayı içeren sistemdir. Hindistan’a sonradan gelen Ari’ler yerli halkı kolay idare edebilmek için Hinduizm’in içine bu sistemi yerleştirmişlerdir. Kast sisteminde sınıflar arasında geçiş ve ilişki yoktur.

KAST SİSTEMİ yüzünden Hintliler hiçbir zaman birleşik bir toplum olamamışlar; bu da Hindistan’ı istilalara açık hale getirmiştir.

6. ÇİN UYGARLIĞI

☐ ÇİN UYGARLIĞI DÜNYA’NIN EN ESKİ VE GELİŞMİŞ UYGARLIKLARINDAN BİRİSİDİR.

☐ Çin uygarlığının oluşmasında Çin kültürünün yanında Türk, Moğol ve Tibet kültürleri de etkili olmuştur.

☐ Zaman zaman kesintiye uğrasa da Hanedanlıklar tarafından yönetilmiştir.

☐ Çin uygarlığının temelini Konfüçyüslük öğretisi oluşturur. Ayrıca Budizm, Taoizm dinleri de yaygındır.

☐ Çin ekonomisi Tarım ve Ticarete dayanır.

İPEK YOLU: Çin’de başlayıp Avrupa ya kadar süren dünyanın en büyük kara ticaret yoludur. En çok taşınan mal sadece Çin’de üretilen ipek olduğu için bu adı almıştır. İpek Yolu büyük bir zenginlik ve güç kaynağıdır. Bu yüzden Türk-Çin mücadelesinin temeli olmuştur.

DİKKAT: Kâğıt, Matbaa, Barut, Pusula Çinlilerin dünyaya en büyük armağanlarıdır. Her biri çok önemli gelişmelere neden olmuştur.

7. DOĞU AKDENİZ UYGARLIKLARI

Akdeniz’in doğusunda yaşamış iki uygarlık vardır. Bunlar:

A) FENİKELİLER

☐ Sami ırkından olan Fenikeliler Lübnan dağları ile Doğu Akdeniz kıyısı arasındaki bölgede yaşamışlardır.

☐ Şehir devletleri halinde yaşamışlardır. Fenikelilerin en önemli özelliği: Deniz ticareti yapmaları ve Akdeniz kıyılarında kurdukları kolonilerdir. Fenikeliler bu ticaret ve koloniler aracılığıyla Doğu ve Batı uygarlıkları arasında bir köprü olmuştur.

DİKKAT: Fenike koloniciliğinin yunan ve ıyonlardan en önemli farkı kolonilerini sömürge olarak görmeleridir. Vatan olarak görmemişlerdir.

☐ En ünlü Fenike kolonisi KARTACA’dır.(Tunus) Tarihte Roma-Kartaca savaşları ve Kartacalı komutan HANİBAL çok ünlüdür.

☐ Fenikelilerin uygarlığa en büyük katkıları Harf yazısını bularak FENİKE ALFABE’SİNİ oluşturmalarıdır.

☐ Bu alfabe Yunanlılar ve Romalılar tarafından düzenlenerek günümüz Latin Alfabesi oluşturulmuştur.

B) İBRANİLER:

☐ Sami asıllı bir kavim olan İbraniler eski çağda Suriye ile Mezopotamya arasında göçebe olarak yaşamışlar, daha sonra Filistin’e yerleşmişlerdir. ☐ Burada MÖ1040’da bir krallık kurdular.

Bu krallığın başına geçen Hz. Davut KUDÜS şehrini kurarak başkent yaptı. ☐ Oğlu Hz. Süleyman zamanında bu krallık güçlendi ve zenginleşti.

☐ Hz. Süleyman’ın ölümünden sonra aralarındaki birlik bozuldu. Bir kısmı Asurluların, bir kısmı da Babillilerin hâkimiyetine girdi.

☐ İbranilerin tarihi Sürgünlerle doludur. İlk sürgünü Babilliler yapar, daha sonra ise Romalılar tarafından sürülürler. 20 yy’a kadar Avrupa’nın çeşitli yerlerinde dağınık halde yaşayan İbraniler 1948’de İSRAİL Devleti’ni kurdular.

İbranilerin en önemli özelliği:

İlk Çağdaki medeniyetler arasında tek tanrılı bir dine inanan tek kavim olmalarıdır. YAHUDİLİK (MUSEVİLİK) dinine inanmışlardır. İbraniler bu dinin sadece kendilerine geldiğine inandıkları için yaymaya çalışmamışlardır. Yani Yahudiliği Milli bir din haline getirmişlerdir.

DİKKAT: Bu din sürgünlerle dağınık halde yaşamalarına rağmen benliklerini korumalarını sağlamıştır.

8. EGE VE YUNAN UYGARLIKLARI

Ege ve Yunan uygarlığı;

☐ Ege Denizi'ndeki adalar, ☐ Yunanistan, ☐ Makedonya, ☐ Trakya, ☐ Batı ve Güney Batı Anadolu'da yaşayan toplulukların meydana getirdiği bir uygarlıktır. Ege ve Yunan uygarlığı:

☐ Yunanlılar "POLİS" adı verilen şehir devletleri kurmuşlardır.

☐ Bu şehir devletlerinin başlıcaları Atina, Isparta, Korint, Larissa, Megara

☐ Yunanlılar, Yunanistan da tarıma elverişli arazinin az olması nedeniyle DENİZ TİCARETİ ve KOLONİCİLİK ile uğraşmıştır.

Tıpkı İyonyalılar gibi İlk Çağın en önemli Kültür ve Bilim merkezlerinden biri olmuştur. Bu gelişmişliğin sebebi ise:

☐ Kolonicilik ve deniz ticareti sayesinde büyük zenginlik elde edilmesi ve ekonomik refahın yükselmesi

☐ Yunanistan'ın Asya ile Avrupa'nın kesişme noktasında olması böylece her iki kültürü tanıyarak kendi bünyesinde birleştirmesi ☐ Şehir devletlerinde serbest düşünce ortamının var olması
TÜM BUNLAR SAYESİNDE;

1. BİLİM VE KÜLTÜR MERKEZİ HALİNE GELMİŞ, Tarih (Herodot), tıp, aritmetik, geometri, astronomi, felsefe gibi alanlarda öne çıkmış, Sokrates, Platon, Aristo gibi düşünürler yetiştirmiştir.

2. DEMOKRASİNİN BEŞİĞİ OLMUŞ, 3. İSKENDER VE HELLENİZİM, 4. ROMA

5. HATTA MODERN AVRUPA KÜLTÜRLERİNİN (RÖNESANS) TEMELİNİ OLUŞTURMUŞTUR.

Yunan toplumu da tüm İlk Çağ toplumları gibi sınıflara ayrılmıştır.

☐ Siyasi haklara sahip olan yurttaşlar,

☐ Toprağa bağlı hiçbir hakkı olmayan köylüler,

☐ Köleler olarak ayrılmıştır.

NOT: Sınıflar arasındaki mücadele;

1. çeşitli kanunların yapılmasında,

2. oligarşiden demokrasiye geçilmesinde etkili olmuştur.

Sınıflar arasındaki çatışmaları engellemek için sırasıyla DRAGON, SOLON VE KLİSTENES kanunlar yapmıştır.

Bu kanunlarda;

DRAGON: Soyluların keyfi yönetimini orta sınıf lehine değiştirdi.

SOLON: Köleliği ve doğuştan soyluluğu kaldırdı.

KLİSTENES: Halk Meclisi önemli bir kurum haline geldi ve sınıf farklılığı ortadan kaldırıldı. Böylece DEMOKRASİ rejimi ortaya çıktı.

YUNAN DİNİ:

☐ Çok tanrılı bir dine inanmışlardır.

☐ Zeus, Posiedon, Hera, Afrodit, Hades, Ares v.b pek çok tanrıları vardır.

☐ Tanrıları insan şeklinde ve ölümsüzdür.

☐ Bu düşünce onları tanrılarının heykellerini yapmaya götürmüştür.

☐ Böylece eski Yunanda heykel sanatı ve mimari gelişmiştir.

Yunanlılar OLİMPİYAT oyunlarının yaratıcısıdır.

En büyük tanrıları ZEUS'u onurlandırmak için onun yaşadığına inandıkları OLİMPOS dağı eteklerinde 4 yılda bir, bir araya gelerek yarışmalar yapmışlardır. Bu oyunlar günümüzde Olimpiyat oyunlarına temel olmuştur.

DİKKAT: Yunanlılar şehir devletleri halinde yaşadıkları için siyasi birlik yoktur. Buna rağmen kültürel olarak birleşmiş bir Yunan toplumu vardır. Bu kültür birliğinde Olimpiyat oyunlarının çok büyük katkısı vardır.

9. BÜYÜK İSKENDER VE HELENİZM

☐ Makedonya Kralı II. Filip Yunan şehir devletlerini birleştirerek Hellen birliğini kurdu.

☐ Büyük İskender babası Filip'in öldürülmesinden sonra Hellen birliğinin başına geçti. Tahta çıktığında PERSLER Yunanistan'ı tehdit ediyordu. Bu yüzden ASYA SEFERİ'NE çıktı.

☐ Bu sefer sırasında Granikos ve İssos savaşlarında Persleri yendi.

☐ Suriye'yi ve Mısır'ı ele geçirdi. Ardından Mezopotamya ve Pers ülkesini işgal etti.

☐ Hayber geçidini aşarak Hindistan'a gitti.

☐ Askerlerin isteksizliği üzerine Babil'e geri döndü. Burada 33 yaşında vefat etti.

☐ BU KADAR KISA SÜREDE DÜNYANIN O ZAMANA KADAR GÖRDÜĞÜ EN BÜYÜK İMPARATORLUĞU KURDU.

Ayrıca Asya seferi sonucunda;

☐ Büyük İskender adına birçok şehir kuruldu.

☐ Bu şehirlerde kütüphaneler açıldı.

☐ Beraberinde götürdüğü birçok bilim adamı doğu uygarlığına ait eserleri inceledi ve yeni eserler yazdı.

☐ Tüm bunlar sonucunda batı ve doğu kültürlerinin kaynaşması ile HELENİSTİK KÜLTÜR ortaya çıktı.

☐ İskender imparatorluğu çabuk dağılsa da, Helenistik dönem yaklaşık 300 yıl sürdü ve roma imparatorluğunu etkiledi.

Helenistik dönemde kurulan krallıklardan Özellikle BERGAMA KRALLIĞI kültürel açıdan çok önemlidir. Çünkü:

☐ Parşömen kâğıdını icat etmişlerdir. Bu kâğıt kil tablet veya papirüsten çok daha ucuz ve kullanışlıdır.

☐ Helenistik dönemin en büyük kütüphanelerinden birini kurmuşlardır.

☐ Zamanın çok önemli bir sağlık merkezi olmuştur. (ASKLEPİOS)

☐ Dünyaca ünlü ZEUS SUNAĞI bu uygarlığa aittir.

ROMA UYGARLIĞI

☐ İtalya yarımadası ve Akdeniz çevresinde kurulan büyük bir uygarlığa adını veren ROMA şehri MÖ 753'te ROMULUS tarafından kurulmuştur.

☐ Roma'da sırasıyla Krallık, Cumhuriyet ve İmparatorluk dönemleri yaşanmıştır.

DİKKAT: Roma'da da tıpkı Yunanistan'da yaşanan sınıf çatışmasının benzeri PATRİCİ (Soylular) ile PLEPLER (Hiçbir siyasi hakka sahip olmayan halk) arasında yaşanmıştır. Yaşanan mücadelelerin sonunda Yunanistan'daki kanunlar örnek alınarak 12 LEVHA

KANUNLARI hazırlanmıştır. Bu kanunlar Modern Avrupa Hukukunu temeli olarak kabul edilir.

☐ Roma İmparatorluğu KAVİMLER GÖÇÜ' nün yarattığı sarsıntıya dayanamayarak 395'te

ikiye ayrıldı. Batı Roma'nın merkezi ROMA olurken, Doğu Roma (BİZANS)'nın merkezi

İSTANBUL oldu. Kavimler göçünden kısa süre sonra Batı Roma İmp.'u yıkıldı.(476). Doğu Roma ise 1453'e kadar ayakta kaldı.

☐ Romalılar çok tanrılı bir inanca sahipti. (PAGANİZM) Yunan tanrılarını benimsemişlerdi. Roma İmp. Döneminde HİRİSTİYANLIK ortaya çıktı ve yayıldı.

Başlangıçta bu dinin yayılmasını engellemeye çalışılarda MİLANO FERMANI ile 313 de serbest bıraktılar. 381'de ise resmi din olarak kabul ettiler.

ROMA döneminde Anadolu;

C. İNSAN VE ÇEVRE (HAYAT TARZLARI NASIL OLUŞTU?)

Tarih boyunca toplumlar, hayat tarzları, sanat anlayışları, geçim kaynakları, kültürleri gibi pek çok konuda başka toplumlardan ayrılmıştır. Bu farklılaşmanın en önemli nedeni toplumların yaşadıkları coğrafyadır.

Buzul Çağında üretim için gerekli şartlar oluşmadığı için insanlar Avcılık ve toplayıcılıkla

geçimlerini sürdürdü. Ancak bu yaşantının zorlukları vardı. Buzul Çağı'nın sonlarına doğru iklimin yumuşaması, buzların erimesi ile birlikte üretici yaşam için gereken koşullar ortaya çıktı. Üreticilik beraberinde yerleşik yaşamı, bu ise toplumsal hayatın başlamasını sağladı. İlk yerleşimler ve büyük uygarlıklar;

☐ Mezopotamya, ☐ Mısır, ☐ Hindistan, ☐ Çin, ☐ Doğu Akdeniz, ☐ Anadolu'da ortaya çıktı.

Tüm bu bilgilerin ışığında uygarlığın doğuşu ile ilgili şöyle bir genelleme yapabiliriz:

İlk büyük uygarlıklar;

☐ İklimin sıcak olduğu, Ekvatora yakın alanlarda

☐ Su kenarlarında ortaya çıkmıştır.

BEREKETLİ

HİLAL: Anadolu'nun güneydoğusu, Mezopotamya, Suriye ve Doğu Akdeniz'i içine alarak bir yay çizen ilk yerleşimlerin başladığı, uygarlığın doğduğu topraklardır.

Ç. İLK ÇAĞDA GÖÇLER

İnsan toplulukları, iklim değişiklikleri, savaşlar v.b pek çok nedenle tarih boyunca göç etmek zorunda kalmıştır. İlk çağın en büyük göç hareketleri:

1. EGE GÖÇLERİ:

MÖ 13. Yüzyıl sonralından itibaren başlamamışlardır. Doğu Avrupa'da yaşayan kavimler kıtlık nedeniyle göç ettiler. Bunlardan İlliryalılar İtalya'ya, dorlar ise Yunanistan'a girdiler. Yunanistan'da yaşayan kavimler Dor baskısından kurtulmak için Yunanistan'dan ayrıldılar. "Deniz kavimleri" adını alarak Anadolu, Kıbrıs, Suriye ve Mısır'a doğru ilerlediler. Ege göçleri sonucunda başta Anadolu olmak üzere Doğu Akdeniz kıyılarındaki yerleşmeler tahrip oldu. Hitit Devleti yıkıldı. Onun yerine kültür bakımından daha geri olan kavimlerin kurduğu küçük devletler ortaya çıktı.

2. İLK ÇAĞ'DA YAHUDİ SÜRGÜNLERİ:

İsrailoğulları Mısır'da yaşadıkları sırada firavunun baskısına uğradılar. Peygamberleri Hz. Musa liderliğinde Firavundan kaçarak bugünkü Filistin topraklarına geldiler. Burada İsrail Krallığını kurdular. Bu devlet Hz. Süleyman'dan sonra İsrail ve Yahuda devletlerine ayrıldılar. İsrail devleti Asurlular tarafından yıkılarak halkı İran ve Irak içlerine sürgün edildi. Yahuda devleti ise Babilliler tarafından yıkıldı. Bunlar da Babil'e sürgün edildi. Babil devleti yıkıldıktan sonra eski topraklarına geri döndüler. Yahudiler Roma idaresi altında rahat yaşasalar da çıkardıkları isyanlar sonucu imparatorluğun uzak köşelerine bir kez daha sürgün edildiler ve Filistin'e geri dönmeleri yasaklandı.

3. İLK HİRİSTİYANLARIN ROMA BASKISINDAN KAÇMALARI:

İlk Çağ'da dini inançları nedeniyle baskıya uğrayan bir diğer topluluk Hristiyanlar olmuştur. Hz. İsa Kudüs'te doğmuş ve bu dini yaymaya başlamıştır. Bu din hem Romalılar hem de Yahudiler tarafından engellenmeye çalışılmış hatta Hz. İsa bu amaçla çarmıha gerilmiştir. Hz. İsa'dan sonra da bu din Havariler aracılığıyla yayılmaya devam etmiştir. Bu yüzden ilk Hristiyanlar Kudüs'ten sürülmüştür. Bu da Hristiyanlığın Anadolu ve Yunanistan'da yayılmasını sağlamıştır. Hristiyanlık ilk zamanlarda köleler ve fakirler arasında yayılmıştır. Hristiyanların sayıları arttıkça Roma'nın baskısı da artmıştır. Bunun üzerine Hristiyanlar kentlerden kaçarak başta Kapadokya olmak üzere Anadolu'nun kırsal kesimlerindeki mağaralara sığınmışlardır.

3. ÜNİTE: ORTA ÇAĞ'DA DÜNYA

A. ORTA ÇAĞ'DA DEVLET VE TOPLUM

1. ORTA ÇAĞ'DA NELER OLDU?

Orta Çağ, Kavimler Göçü (375) ile başladı. (Bazı tarihçiler de Roma İmparatorluğu'nun önce ikiye ayrılması, ardından Batı Roma İmparatorluğunun yıkılması (476) olarak kabul etmektedir.) Orta Çağ yaklaşık bin yıl sürdü. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesi (1453) ile sona erdi.

2. ORTA ÇAĞ'IN ÖNEMLİ SİYASİ YAPILARI

A) AVRUPA

☐ Tüm Avrupa kıtasına Roma imparatorluğu hâkim durumdaydı.

☐ Bu Devletin doğudaki sınırını Tuna nehri çiziyordu

☐ Bu nehrin doğusunda ise Romalıların barbar kavimler olarak nitelendirdiği kavimler (Gotlar, Burgonlar, Franklar, Germenler, Alamanlar, Vandallar, Angıllar, Saksonlar vb) yaşıyordu.

☐ Kavimler göçü ile bu kavimler, Avrupa'ya doluştu.

☐ Roma İmparatorluğu önce ikiye ayrıldı. Sonrasında Batı Roma İmparatorluğu yıkıldı.

☐ Barbar kavimler, Orta Çağ'ın başlarından itibaren birbirleri ile mücadele ettiler.

☐ Bu Mücadele, Feodalite'nin ortaya çıkmasına neden oldu.

B) DOĞU ROMA (BİZANS)

☐ Doğu Roma imparatorluğu tüm Orta Çağ boyunca varlığını sürdürdü.

☐ Başkenti İstanbul olan bu devlet Balkanlar, Anadolu, Suriye, Filistin, Mısır, Girit ve Kıbrıs'a hâkim durumdaydı.

C) ORTA ASYA

☐ İlk Çağ'ın sonlarında Asya kıtasında Büyük Hun Devleti hüküm sürmekteydi.

☐ Büyük Hun Devleti parçalandıktan sonra, Hun Türklerinin bir kısmı Kavimler Göçü'nün başlamasına neden oldu.

☐ Bir kısmı ise bugünkü Afganistan dolaylarında Akhun (Eftalitler) devletini kurdu.

☐ Asya'da ise bir süre Çin hâkimiyeti yaşandı.

☐ Ardından, önce Avar, sonra Köktürk, sonra da Uygur devletleri kuruldu.

D) İRAN (SASANİLER)

☐ Orta Çağ'ın başlarında İran ve Irak bölgesinde Sasani Devleti hüküm sürmekteydi.

☐ Sasani Devleti, İpek Yolu egemenliği için, Doğu'da Akhunlar ile, batıda ise Bizans ile mücadele ediyordu.

3. SİYASİ YAPILARIN MEŞRUIYET KAYNAĞI

☐ “Meşruiyet” geçerli olma demektir.

☐ Bu kavram devletler için kullanıldığında yönetilen halkın yöneticilerini kabul etmesi demektir.

☐ İlk Çağ gibi Orta Çağ'da da yöneticiler meşruiyetlerini DİNE dayandırmışlardır.

☐ Devletin, tanrısal bir kurum olduğunu, kendilerinin ise tanrı tarafından seçilmiş ya da görevlendirilmiş kişiler olduklarını iddia ettiler.

☐ Orta Çağ'da bu duruma tek istisna, çağın başlarında Germen kavimlerinde görülmüştür. Bu kavimlerde, ekonomik farklılıklar olmadığı için eşitlikçi bir toplum yapısı vardı. Halk tarafından seçilen “halk kralları” ülkeyi yönetiyordu.

☐ Ancak bu kavimlerde bile halkın yerini kilise aldı. Ve yöneticiler, kilisenin kitleler üzerindeki etkisinden yararlanmaya çalıştı. Frank kralı bunu ilk fark eden barbar kralı olmuştur. Böylece Frankları Orta Çağ'ın en güçlü devletlerinden biri haline getirdi. Örnekler çoğaltılabilir:

☐ Alman İmparatorları Papa'nın elinden taç giyerek KUTSAL ROMA GERMEN İMPARATORU oldular.

☐ Bizanslılar devletlerinin tanrının yeryüzündeki krallığı olduğunu iddia etti.

☐ Orta Doğu'da bizzat Hz. Muhammet tarafından kurulan İslam Devleti vardı.

☐ Sasanilerde Kral, Kutsal ateşin koruyucusu idi.

☐ Orta Asya Türklerinde halk, hakana Ülkeyi Yönetme yetkisini (KUT) Gök tanrı'nın verdiğine inanıyordu.

4. SİYASİ YAPILARIN MADDİ KAYNAKLARI

A) COĞRAFİ YAPI, HAYAT VE GEÇİM TARZI

Orta Çağ'da da Devletlerin gücünü ve nüfusun yeryüzüne dağılışını belirleyen temel etken coğrafi şartlar olmuştur.

Orta Çağ'da nüfusun yoğunlaştığı yerler;

☐ İklimin uygun olduğu,

☐ Verimli topraklara sahip,

☐ Liman ve ticaret yollarına yakın

Orta Çağ'ın güçlü devletleri de bu bölgelerde ortaya çıkmıştır.

B) SOY DAYANIŞMASI

Orta Çağ'da devletlerin sahip olduğu maddi güç unsurlarından biri de soy dayanışmasıdır. Tüm dünyada yönetime hakim olan hanedanlar kendi soylarından gelen insanları ayrıcalıklı bir yere koymuş, iktidarlarını kuvvetlendirirken onlardan yardım almıştır. Toplumdaki diğer insanları ise kendileri ile eşit tutmamıştır.

Örneğin;

☐ İslam devleti, Emeviler (Ümeyyegoğulları) ve Abbasiler halifeliği saltanata dönüştürmüştür.

☐ Avrupa Devletlerinde hakim olan soy birliği anlayışının üzerine zamanla din birliği de eklenmiştir. Hristiyan olmayanlar dinsiz olarak görülmüştür.

☐ Sasanilerde soy birliği sadece hükümdarlık için değil eyalet yöneticiliği için de belirleyici olmuştur.

C) SİLAHLI GÜÇ

☐ Tıpkı İlk Çağ'daki gibi Orta Çağ'da da devletlerin kuruluşunu ve güçlerini belirleyen en önemli unsur, silahlı güçleri yani ordulardır.

☐ Orta Çağ'da bunun en tipik örneği MOĞOL İMARATORLUĞU olmuştur. Cengiz Han, yönetiminde birleşen Moğollar onlu sistemi uygulayarak teşkilatlanmış, Orta Çağ'ın en korkulan gücü haline gelmişlerdir.

☐ Silahlı güçleriyle korku salan bir diğer topluluk da VİKİNGLER olmuştur.

İskandinavya'da yaşayan Vikinglerin en büyük güçleri ise yüksek manevra kabiliyetine sahip tekneleri olmuştur.

☐ Orta Çağ'ın güçlü devletlerinden birisi de Bizans'tır. Bizans ordusu eski Roma ordusu esas alınarak teşkilatlanmıştır. En etkili silahları ise suda bile yanabilen GREJUVA (Rum ateşi) olmuştur.

D) GÜÇ PAYLAŞIMI VE YÖNETİM ORGANİZASYONU

☐ Orta Çağ'da Avrupa'da hâkim yönetim anlayışı feodalite'dir.

☐ Asya ve İran'da ise Merkezi Mutlak Monarşiler hüküm sürmekteydi.

Mutlak Monarşi: Yönetimde tek bir kişinin ya da ailenin söz sahibi olduğu yönetim şekline denir.

FEODALİTE

NASIL ORTAYA ÇIKTI?

Orta Çağ'ın başlarında Avrupa'da barbar kavimler tarafından pek çok krallık kuruldu. Bu karalıklar zamanla Kutsal Roma Germen İmparatorluğu çatısı altında toplandılar. Bu devletin yöneticileri çevrelerindeki önemli kişilere hizmet karşılığı toprak verdi. Böylece Kont, Dük, Lord, Baron gibi unvanlara sahip bir soylular sınıfı ortaya çıktı.

Kavimler göçü'nün yarattığı kargaşa, yaşanan sürekli mücadele, devletlerin başta Kutsal

Roma Germen İmparatorluğu olmak üzere ya yıkılmasına, ya da kendi topraklarını koruyamayacak kadar güçten düşmesine neden oldu. Bu ortamda soylular öne çıktılar. Kendi şövalyeleri ve köylüleri yardımıyla bulundukları bölgenin güvenliğini sağladılar. Korunaklı şatolar, Kaleler inşa ettiler. Böylece daha küçük toprak sahiplerini yanlarına çektiler. Bir yandan da kraldan vergi toplama, yargılama yapma gibi siyasal yetkiler alarak güçlendiler. Böylece 9. Yüzyıldan itibaren Avrupa'nın hakim yönetim anlayışı olan FEODALİTE ortaya çıktı.

FEODAL DÜZENİN İŞLEYİŞİ NASILDI?

Feodal düzende her şeyin temeli TOPRAK' TIR. Toprak sahipleri yani soylular siyasi gücün de sahibidir. Bu düzende bir devlet ve bir kral vardır. Ancak kral sınırsız iktidara sahip değildir. Kral yalnızca güçlüler arasında en güçlüdür. Onun altında Kontlar, onların altında ise dükler vardır. (bunların genel adı SENYÖR) Feodalitede, himaye eden senyöre SÜZEREN, himaye altına girene ise VASSAL denilirdi. Feodalite bir kişinin başka birine tabi olması esası vardı. Dolayısıyla Kral dâhil hiç kimse tam yetkili değildi. Kont nasıl Kralın adamıysa, Dükte kontun adamıydı. Bu yüzden Kral iktidarını korumak için soylularla iyi geçinmek zorundaydı. Örneğin, İngiltere Kralı YUTSUZ JOHN Soyluların isteği ile kendi yetkilerini sınırlandıran MAGNA CARTA (Büyük Şart)'yı kabul etmek zorunda kalmıştı. NOT: Magna Carta Dünya'da Anayasacılığın ve demokrasinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Feodal düzenin güçlü kurumlarından biri de kiliseydi. Senyörler Kilise ile iyi ilişkiler kurarak iktidarlarını kuvvetlendirmekteydi.

B. ORTA ÇAĞ'DA EKONOMİ

1. TARIM

- ☐ Avcılık ve toplayıcılıktan tarıma geçilmesi ile birlikte insanlar tükettiklerinden çok üretmeye başladı.
  - ☐ Kentlere gelen bu insanlar iş bölümü gereği farklı işlerle uğraşmaya başlayınca kazançlar da farklılaştı.
  - ☐ Böylece toplumsal tabakalaşma ortaya çıktı. Artı ürünün siyasi alandaki etkisi:
  - ☐ Doğu ülkelerinde toprakların tanrı adına hükümdara ait olması monarşileri daha da güçlendirdi.
  - ☐ Avrupa ülkelerinde ise feodalite ve derebeylikler ortaya çıktı.
- Feodalite Orta Çağ Avrupa'sının hem siyasal hayatında hem de toplumsal hayatında belirleyici oldu.

Feodal düzende Avrupa toplumu:

Soylular (Asiller): toprağa sahip olanların oluşturduğu bu sınıf, toplumun en üstünde yer alır. Sahip oldukları statüye ve güce göre Kont, Baron, Dük, kont, Şövalye gibi unvanlar alan bu sınıftakilerin genel adı Senyördür. Senyörlerin en büyüğü kraldır.

Din adamları (Rahipler):Orta Çağ Avrupa'sının ikinci büyük gücü kilisedir. Kilisenin rahipleri de bir çeşit derebeyi konumunda topraklara hükmeder.

Burjuvalar: "Burg" kelimesi şehir demektir. Burjuvalar şehirlerde oturup, ticaret ve zanaatla uğraşan orta sınıf halktır.

Köylüler: Toplumun en alt tabakasını oluştururlar. İki gruba ayrılırlar.

A. Hür Köylüler: Kendine ait toprağı ekip biçen Hür köylüler bunun karşılığında senyörüne vergi vermek zorundadır.

B. Serfler: Serflerin hiçbir hakkı yoktur. Üzerinde yaşadıkları toprağın demirbaşı sayılırlar.

HİNDİSTAN (KAST SİSTEMİ) : Toprak mülkiyeti Avrupa'da feodaliteyi ortaya çıkarırken Hindistan'da da Kast sisteminin doğuşuna ortam hazırlamıştır. Bu sistem İlk Çağ'da doğmuş ve Orta Çağ boyunca devam etmiştir. Bu sisteme göre Hint toplumu;

- ☐ Brahmanlar (Rahipler)
- ☐ Kşatriyalar (Askerler)
- ☐ Vaisyalar (Çalışan esnaf ve Çiftçiler)
- ☐ Sudralar (İşçiler, köleler)
- ☐ Paryalar (Toplum dışı görülenler)

Kast sisteminde meslekler ve sınıflar doğuştan gelir, asla değiştirilemezdi.

2. TİCARET

Orta Çağ'da ticaretin daha önceki dönemlerde yapılan ticaretten çok önemli bir farkı vardır. Bu Çağ'da ticaret uzun mesafelerde yapılmaya başlamıştır. Bu sayede Anadolu, İran, Suriye, Hindistan, Çin, Mısır birer ticaret merkezi haline geldi. İslam Ülkelerinde ticaret, Orta Çağ'da son derece gelişmiştir. İslam devletinin hakim olduğu topraklarda büyük hacimli ticaret yapılan, kültürel etkileşimin yoğun olduğu metropoller ortaya çıkmıştır.

Avrupa'da Ticaret, Orta Çağ'da büyük bir gerileme içindedir. Roma İmparatorluğunun yıkılması, Avrupa'da sürekli devam eden savaşlar güvenlik sorununu ortaya çıkarmıştır. Şehirlerde nüfus azalmış, dışa kapalı köy hayatı yaygınlaşmıştır. Türklerde Ticaret, Orta Asya Türkleri için ticaret hem kendi ürettiklerinin satılması, hem de transit ticarete aracılık şeklinde yapılmıştır.

TİCARET YOLLARI

A) İpek Yolu: Dünyanın en eski ve en uzun ticaret yollarından birisidir. Çin'in Şian kentinden başlayan bu yol, Doğu Türkistan, Moğolistan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Türkmenistan'ı geçerek Hazar denizine, oradan da Anadolu kıyılarındaki limanlara ulaşırdı. Bu limanlardan da çeşitli Avrupa ülkelerine ulaşmaktaydı. En çok taşınan mal ipek olsa da kağıt, değerli taşlar, porselen, cam eşya taşınmaktadır. İpek yolu sadece kervanların, tüccarların seyahat ettiği bir yol değildi. Bilginlerin, orduların, fikirlerin, kültürlerin üzerlerinde seyahat ettiği bir yoldu. Örneğin Marko Polo bu yol üzerinden Çin'e kadar seyahat etmiştir. İpek Yolu'na hakim olmak için başta Türkler ve Çin olmak üzere, Bizans, Sasaniler, Moğollar, Araplar birbirleri ile sürekli mücadele etmişlerdir.

B)Kürk Yolu: İpek Yolu'na paralel olarak, onun kuzeyinde yer alan bu yol, İpek Yolu'nun tersi istikamette Karadeniz'in kuzeyinden başlayıp Çin'e kadar uzanan bir yoldur. Bu yolda taşınan başlıca mal Karadeniz'in kuzeyindeki geniş bozkırlarda avlanan hayvanların kürkleri idi. Bu yol üzerinde ticaret yapan başlıca devletler Hazarlar ve İtil Bulgaları'dır.

C) Baharat Yolu: Hindistan'dan başlayan Baharat Yolu Basra körfezi ve Kızıldeniz'e ulaşır. Buradan kervanlarla Doğu Akdeniz limanlarına taşınan mallar, İtalyan tüccarlar tarafından alınarak Avrupa ülkelerine taşınırdı. Baharat Yolu çok büyük bir zenginlik kaynağı idi. Çünkü Baharat, gıdaların saklanması, lezzetlendirilmesi, ilaç yapımında, Kutsal yağların hazırlanmasında, Parfüm üretiminde kullanılmaktaydı.

TİCARET MEKÂNLARI

A) Kervansaray: Kervanların ve yolcuların konaklamaları, ihtiyaçlarını karşılamaları için ticaret yolları üzerine yapılmış yapılarıdır.

B) Ribat: Hz. Ömer döneminden itibaren İslam ülkelerinde ortaya çıkan bu yapılar sınır güvenliği için yapılmış karakol binalarıydı. Sınırların genişlemesi ile iç bölgelerde kalan ribatlar yolcuların ihtiyaçlarının karşılandığı binalara dönüştüler. Ribatlarda savunma duvarları, odalar, ambarlar, hamam, ahır gibi bölümler bulunurdu.

C) Liman: Uzun mesafeli ticaretin merkezi durumunda olan limanlar, ihracat (Dış satım), ithalat(Dış alım) mallarının giriş çıkış noktası olmanın yanında, malların depolandığı, gümrük denetimlerinin yapıldığı, pazarlama ve dağıtım işlerinin yürütüldüğü merkezlerdi.

D) Han: Şehir merkezlerinde bulunan hanların alt katında perakende ticaret yapılan dükkânlar bulunurken üst katta yolcuların konakladığı odalar vardı.

E) Kapan: Şehirlere gelen malların toplandığı toptancı halleridir. (Un kapan, Yağ kapanı v.b) Kapanlara gelen mallar perakendeciler ve imalathaneler arasında dengeli biçimde dağıtılarak karaborsa, aşırı fiyat artışı, tekelleşmenin önüne geçilirdi.

F)Bedesten: Kapalıçarşı'ya benzetebiliriz. Şehirlerde değerli eşyaların satıldığı ve saklandığı yerlerdir.

G)Arasta: Aynı iş kolunda üretim ve ticaret yapan esnaf ve zanaatkarların toplandıkları sokaklardır. Arastaları ahilik teşkilatı ile birlikte Türk-İslam şehirlerinde düşünürsek daha anlamlı olur.

H) Panayır: daha geniş çaplı ticaretin yapıldığı, yılın belirli zamanlarında şehirlerin yakınına kurulan panayırlar özellikle Avrupa'da Orta Çağ boyunca oldukça yaygındır.

C. ORTA ÇAĞDA ASKERİ ORGANİZASYONLAR

1. KONAR-GÖÇERLERDE ORDU

Yerleşik toplumlara göre daha zor bir hayat yaşayan konar-göçerler mecburen daha mücadeleci ve savaşçı olmak zorundadır. Ayrıca üretmedikleri maddeleri yerleşiklerden akınlarla karşılamak için askeri organizasyonlar kurmuşlardır. Konar-göçerlerin eğlenceleri, gündelik hayatları bile savaşa hazırlık niteliğinde antrenmanlardır.

Askerlik ve normal hayat içi içe olduğu için konar-göçerlerde eli silah tutan herkes, her an savaşa hazır birer asker durumundadır. Bu anlayışa en güzel örnek TÜRKLER'dir. Bu anlayışa ordu-millet anlayışı denilir.

2. YERLEŞİKLERDE ORDU

Orta Çağ'da yerleşik toplumların orduları genelde paralı askerlerden kurulmuştur. Orta Çağ'da Avrupa devletleri başlangıçta Roma İmparatorlundaki ordu sistemini uygulamaya çalıştılar. Ancak merkezi otoriteleri zayıf olduğu için askerliği vatandaşlık görevi olarak benimsetemediler. Bu orduların masraflarını tek başlarına karşılayacak güçleri de yoktu. Bu yüzden kendilerine bağlı feodal beylerin askerlerinden yararlandılar. Bu askerlerin çoğu ise savaşmayı bilmeyen köylülerden oluşuyordu. Bu ordularda şövalyeler yer alsa da çok masraflı oldukları için sayıları azdı. Bu

ordulardan gereken faydayı sağlayamayan krallar bu sefer feodal beylerinden asker yerine para toplayarak ordularını ücretli askerlerden oluşturdular. Orta Çağ'ın en dikkat çeken paralı askerlerinden biri İsviçre piyadeleridir. Çok uzun kargılarla, hafif zırhları ve falanks adı verilen kare biçimli savaş düzenleri ile süvarilere karşı etkili olmuşlardır. Orta Çağ'ın sonlarına doğru merkezi krallıkların güçlenmesiyle düzenli ordulara geçiş süreci de hızlanmıştır.

Ç. ORTA ÇAĞ'DA HUKUK

1. ROMA HUKUKU

☐ Roma'nın ilk yıllarında Roma'da geçerli olan hukuk sistemi, devletin kurucusu olan Patricilerin adetlerine dayanmaktaydı.

☐ "Yurttaşlar Hukuku" adı verilen bu kanunlardan yalnızca patriciler yararlanmaktaydı.

☐ Buna karşılık Plepler ayı bir hukuka tabi idi.

☐ Bu hukuk sistemi yazılı değildi. Şekilci ve sert hükümler içeriyordu.

☐ Yargıçlar, yine patricilerden gelen rahipler olduğu için onların keyfi uygulamaları oluyordu.

☐ Bu durum Roma'daki Patrici-Plep çatışmasına neden oldu.

☐ Bu mücadelenin sonunda pleplerin isteği kabul edildi.

☐ Bir komisyon tarafından hazırlanan kanunlar 12 adet tunç levhanın üzerine kazınarak Roma şehrinin merkezine asıldı.

12 levha kanunları ile birlikte;

☐ Roma hukuku yazılı hale getirildi.

☐ Patricilerin keyfi hareketlerinin önlenmesi, sınıf ayrımının ortadan kaldırılması için önemli bir adım atılmıştır.

☐ Pleplere devlet görevine katılma, patricilerle evlenme hakkı tanınmıştır.

DİKKAT: 12 levha kanunları Modern Avrupa Hukukunun temelini atmıştır.

2. JUSTİNİANUS KANUNLARI

☐ Doğu Roma İmparatoru Justinianus 527 yılında tahta çıkar çıkmaz ilk iş olarak hukuk alanındaki karışıklığı gidermek istemiştir.

☐ Hukuk bilginlerinden oluşan bir komisyon kanunları bir araya getirdi.

☐ 3 milyon civarındaki kanunu 150 bine indirerek Doğu Roma İmparatorluğundaki en büyük hukuki düzenlemeyi yapmıştır.

3. CENGİZ YASASI

☐ 13. yüzyıl başlarında Moğollar Cengiz Han(Timuçin) liderliğinde birleşerek büyük bir Moğol İmparatorluğu kurmuşlardır.

☐ Cengiz Han devletin askeri güçle kurulduğunu, ancak kanunla ve kalemle idare edilebileceğini biliyordu.

☐ Bunun için Uygur kanunlarından yararlanarak kendi adıyla anılan yasalar yaptı.

☐ Kanunlar Uygurca yazılmıştır.

4. ÜNİTE: İLK VE ORTA ÇAĞ'DA TÜRK DÜNYASI

1. TÜRKLERİN TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI

DİKKAT: Bu ünite aynı zaman İslamiyet öncesi Türk tarihi olarak da isimlendirilir. Bunu üniteadaki tüm konuları öğrenirken ve soruları çözerken sürekli göz önünde bulundurmalıyız.

TÜRK ADI VE ANLAMI

Türk, adı ve anlamı üzerinde birçok farklı görüş ileri sürmüştür.

☐ Uygur metinlerinde, "kudretli, kuvvetli",

☐ Kaşgarlı Mahmut'un Divan -ı Lügat'i Türk isimli eserinde , "olgunluk çağı",

☐ Çin kaynaklarında "miğfer",

☐ Ziya Gökalp, "Türel (törel) kanun, nizam sahibi"

☐ Wambery ise, "türemekten- Türk" geldiğini söylemiştir.

TÜRKİYE ADI

Türklerin yaşadığı yer anlamına gelen bu kelime ise tarihin değişik zamanlarında değişik yerler için söylenmiştir.

☐ Önceleri, Orta Asya denilen coğrafi bölge kastedilmiş,

☐ Daha sonra, Volga'dan Orta Avrupa'ya kadar uzanan bölge

☐ 12. yy. da Anadolu için Türkiye deyiimi kullanılmıştır.

TÜRKLERİN ANA YURDU

❑ Türklerin anayurdu Orta Asya'dır.

❑ Doğuda Kingan Dağları, Batıda Hazar Denizi, Kuzeyde Sibirya, Güneyde Pamir ve Karanlık Dağları ile çevrilidir.

DİKKAT 1: Orta Asya'nın büyük bölümünün dağlık ve engebeli oluşu ve burada aşırı karasal iklimin hüküm sürmesi:

❑ Bozkırların zor koşullarının, Türklerin dayanıklı ve savaşçı bir karaktere sahip olmalarında neden olmuştur.

❑ Tarımın çok sınırlı yapılmasına, bu yüzden onun yerine temel geçim kaynağının hayvancılık olmasına neden olmuştur.

❑ Hayvancılıkla uğraştıkları için ise Konar-göçer (Atlı göçebe) bir hayat yaşamışlardır.

NOT: Konar-göçer yaşantıyı göçebe yaşam ve göç olguları ile karıştırmamak gerekir.

Göçebe yaşam; üretimi bilmeyen insanoğlunun sürekli yer değiştirmesi, Göç; Bir yeri bir daha dönmek üzere terk etmektir.

Konar-Göçer yaşantıda ise hayvancılıkla geçinen Türkler hayvanlarına yeşil ot bulabilmek için yazın yaylaya çıkar kışın ise korunaklı alçak alanlara, kışlaklara çekilir.

DİKKAT 2:

Konar-göçer yaşantı Orta Asya Türklerinin yaşantısında pek çok açıdan belirleyici olmuştur. Örneğin:

❑ Yazılı kültüre geç geçilmesi,

❑ Türk tarihine dair ilk bilgileri Çin kaynaklarından edinebilmemiz

❑ Mimarinin gelişmemesi

❑ Sözlü edebiyat ve hukukun gelişmesi

❑ Bu yaşantıya uygun sanatların gelişmesi

❑ BAŞKA TOPRAKLARA DAHA KOLAY GÖÇ EDEBİLMELERİ v.b.

ORTA ASYA KÜLTÜR ÇEVRELERİ

1. ANAV KÜLTÜRÜ:

❑ Orta Asya kültürleri içinde en eski tarihli olanıdır.

❑ Ancak bu kültürde yerleşik yaşama dair izlere rastlanmıştır.

2. AFANESYEVO KÜLTÜRÜ:

❑ Türklerin en eski kültürüdür.

3. ANDRONOVA KÜLTÜRÜ:

❑ Afanesyevo kültürünün devamı niteliğindedir.

❑ Orta Asya kültürleri içinde en geniş alana yayılmış olanıdır.

❑ Tunçtan ve altından yapılmış eşyalar ilk defa bu kültür çevresinde bulunmuştur.

4. KARASUK KÜLTÜRÜ:

❑ Karasuk nehri çevresinde ortaya çıkmıştır.

❑ DEMİR ilk kez bu kültür çevresinde ortaya çıkmıştır.

5. TAGAR KÜLTÜRÜ:

❑ Orta Asya kültürlerinin en GENÇ ve GELİŞMİŞ olanıdır.

İSKİTLER (SAKALAR)

❑ Karadeniz'in kuzeyi ve Kafkaslarda önemli bir uygarlık kuran İskitlerin Türk olduğu anlaşılmıştır.

❑ Savaşçı bir topluluk olan İskitler MED'lerle birleşerek Urartu Devleti'ni yıkmış, Mısır'a kadar ilerlemişlerdir.

❑ En ünlü hükümdarları ALP ER TUNGA' DIR. İskit-Pers savaşları İranlıların ŞEHNAME'SİNDE anlatılır.

❑ Konargöçer bir hayat yaşamışlar, hayvancılıkla uğraşmışlardır.

❑ Altın ve gümüş işçiliğinde ustalaşmışlardır. Onlar "Bozkırların kuyumcuları" olarak bilinirler.

❑ Özellikle HAYVAN ÜSLUBU'NU yansıtan eserler vermişlerdir.

❑ Gök Tanrı dinine inanmışlardır.

HAYVAN ÜSLUBU: Yapılan kılıç, kalkan gibi eşyalara hayvan motiflerinin işlenmesidir.

2. İÇ ASYA'DA KURULAN TÜRK DEVLETLERİ

A) ORTA ASYA HUN DEVLETİ (BÜYÜK HUN DEVLETİ)

❑ Tarihte bilinen ilk örgütlü Türk devletidir.

❑ Merkezleri, Türklerin "Kutlu Vatan" saydıkları ÖTÜKEN'dir.

❑ MÖ 3. Yüzyıldan itibaren Çin kaynaklarında Hun devletinden bahsedilmeye başlar.

❑ Bilinen ilk hükümdarları TEOMAN'DIR.

❑ Çinliler bu dönemde Hun akınlarına karşı dünyanın en büyük taş yapıtlarından olan (MÖ 221-210) ünlü “Çin Seddi’ni” yapmışlardır.

❑ Babasını öldüren METE Teoman’dan sonra Hunların başına geçmiştir.

METE HAN DÖNEMİ:

❑ Bazı araştırmacılara göre OĞUZ KAĞAN destanındaki oğuz kağan Metehan’dır.

❑ Büyük Hun Devletinin en parlak dönemidir.

❑ Mete Türk boylarını ve Moğol kavimlerini egemenlik altına alarak Hunları bir İmparatorluk haline getirmiştir.

❑ Mete Türklerdeki ilk ordu teşkilatını kurmuştur. Mete’nin tahta çıkışı günümüzde Kara Kuvvetlerinin kuruluş tarihi (MÖ 209) olarak kabul edilir. Onun kurduğu ordu ONLU SİSTEM’E göre örgütlenmiştir.

❑ Mete Türklerdeki ilk devlet örgütlenmesini de yapmıştır. Bu ise İKİLİ DEVLET TEŞKİLATI şeklinde yapılmıştır.

❑ Mete Moğol kökenli Tunguzların toprak isteklerini reddederek Türklerde ki VATAN ve MİLLET sevgisinin önemini göstermiştir.

❑ Mete tarihi ÇİN POLİTİKASI’NI belirlemiştir.

❑ Mete Çin’e sürekli sefer düzenleyip onları vergiye bağlamasına rağmen Çin’i yönetmeye çalışmamıştır. Çünkü ona göre Çin ancak içinden yönetilebilir. Ve Türkler bunu yapmaya kalkarsa benliklerini kaybeder. (Asimile olur.)

NOT: Asimilasyon konusunda iki kuralımız vardır:

1. Sayıca kalabalık olan diğerini asimile eder.

2. Kültürü köklü olan diğerini asimile eder.

Büyük Hun Devleti’nin yıkılışı:

❑ Mete’dan sonra başa geçen Ki-ok babasının yolunu izlemiş ise de Çinli bir prensesle evlenerek Çin entrikalarının önünü açmıştır.

❑ Kiok’tan sonra Çin etkisi ve entrikalarına dayanamayan Hun Devleti MÖ 58 de ikiye ayrılmıştır.

❑ Çine karşı uzun mücadeleler vermişlerdir. Ancak her biri Çin’e karşı bağımsızlığını kaybederek Çin egemenliğine girmiştir.

❑ Çin yönetimini benimsemeyen Kuzey Hunların bir kısmı batıya doğru göç ederek “Kavimler Göçü’ne” neden olmuşlardır.

Türlere karşı Çin politikaları:

Çinliler savaşarak yenemedikleri Türkleri;

❑ Çinli ajanlar ile Türk beylerini birbirlerine karşı kışkırtmış,

❑ Çinli prenseslerle Türk hükümdarlarını evlendirerek,

❑ Savaşlarda At’ı kullanarak

❑ Askerlerine pantolon ve ceket giydirerek,

❑ Ordularını onlu sisteme göre düzenleyerek, Türkleri güçten düşürmüşlerdir.

B) I. KÖK TÜRK (GÖKTÜRK) DEVLETİ (552-659)

❑ Bumin Kağan önderliğinde "Avarların" egemenliğinden kurtulan Aşına boyu tarafından kurulmuştur.

❑ Devletin merkezi Ötüken'dir.

❑ Asya Hunları'ndan sonra kurulan ikinci büyük Türk devletidir.

NOT: Ergenekon destanı I. Köktürk Devleti’nin kuruluşunu anlatır.

❑ Bumin Kağan ülkenin doğusunu yönetirken kardeşi İstemi Yabgu’yu batının yönetimi ile görevlendirilmiştir.

DİKKAT: Tarihte "Türk" adını devlet adı olarak ilk kullananlar Köktürklerdir.

❑ Bumin Kağan'ın yerine geçen oğlu "Mukan Kağan" dönemi I. Köktürk Devleti’nin en parlak dönemidir.

❑ Bu biraz da Batı kanadı yöneten amcası İstemi Yabgu’nun Batı siyaseti sayesinde. Bu siyasete göre:

"İpek Yolu'nun denetimini ele geçirmek için çaba harcamıştır. Bu nedenle Akhunlara karşı Sasaniler ile anlaşarak Akhunları ortadan kaldırmış ve topraklarını genişletmiştir. Sasaniler ile ilişkisi bozulunca da onlara karşı Bizanslılarla anlaşma politikası izlemiş İpek Yolu'nun denetimini ele geçirmiştir.

NOT: Bu şekilde zayıflayan Sasaniler yakın gelecekte İslam orduları tarafından kolayca yıkıldılar.

NOT: Bizans ile ittifak kurarken Asya ile Anadolu arasında elçiler gidip gelmiştir. Böylece ilk kez Asya ile Anadolu ilişki kurmuştur.

Köktürklerin Yıkılışı ve Çin Esareti:

❑ Köktürkler hunların yıkılışına benzer sebeplerle önce ikiye ayrıldılar.

❑ Ardından her ikisi de Çinliler tarafından yıkıldı. (Doğu Köktürk 630- Batı Köktürk 659).

❑ 50 yıl boyunca devam edecek olan Çin esareti yaşandı.

❑ Bu esaret sırasında Türkler pek çok kez bağımsız olabilmek için ayaklandı.

❑ Bu ayaklanmalardan en ünlüsü (Biraz da Hüseyin Nihal Atsız'ın Bozkurtlar romanı sayesinde) Kürşat Ayaklanmasıdır.

ÇİN ESARETİ VE KÜRŞAT AYAKLANMASI

Kürşat adlı Türk prensinin 40 arkadaşı ile Çin sarayını basmasıdır. Başarılı olamazlar ama daha sonrakilere ilham verirler.

C) II. KÖK TÜRK (KUTLUK) DEVLETİ (682 - 744)

❑ Çinlilerin egemenliğinden kurtulan Doğu Kök Türkleri Kutluk (İlteriş) Kağan önderliğinde II. Kök Türk Devleti'ni kurmuşlardır.

❑ Bu devlete kurucusundan dolayı "Kutluk Devleti" de denmiştir.

NOT: İlteriş, devleti derleyen, toparlayan anlamına gelir.

❑ Kutluk Kağan'ın ölümü üzerine çocukları Bilge ve Kültigin'in küçük yaşta olmalarından dolayı kardeşi "Kapgan Kağan" tahta çıkmıştır.

❑ Kapgan Kağan'ın bir ayaklanmayı bastırması sırasında ölümü üzerine vezir Tonyukuk'un desteği ile Bilge Kağan başa geçmiş, kardeşi Kültigin'de orduların başına getirilmiştir. Bilge Kağan dönemi

❑ II. Köktürk Devleti'nin en parlak devridir.

❑ Bilge kağan'ın hükümdarlığı döneminde Köktürkler en geniş sınırlarına ulaşmış, Asya'da yaşayan bütün Türk kökenli topluluklar tek bayrak altında toplanmıştır.

II. Köktürk Devleti'nin Yıkılışı

❑ Bu üç ismin ard arda ölümünden sonra taht kavgaları başlamıştır.

❑ Köktürk hâkimiyetinde yaşayan Basmil, Karluk ve Uygurlar birleşerek Ötüken'i ele geçirdi.

❑ Böylece II.Köktürk Devleti yıkılmıştır.

ORHUN ABİDELERİ

❑ Bilge Kağan, Kültigin ve vezir Tonyukuk adlarına dikilmiş üç, taş anıttır.

❑ Kültigin ve Bilge Kağan Kitabeleri, Yolluğ Tigin tarafından, Tonyukuk kitabesi isekendisi tarafından yazılmıştır.

❑ Danimarkalı bilgin Wilhem

Thomsen tarafından 1893 yılında okunmuştur.

❑ Bugün Moğolistan sınırları içindedir. Bu kitabeler;

❑ Türk tarihinin ve edebiyatının ilk yazılı kaynaklarıdır.

❑ Orta Asya Türk kültürüne (devlet yönetimi, egemenlik anlayışı, veraset sistemi, din ve inanış, sosyal hayat v.b.) dair eşsiz bilgiler içeren en önemli kaynaktır.

❑ VIII. yy a ait olan Orhun Kitabeleri "Kök Türk Alfabeti"ni, Türk dilinin özelliklerini veTürk hitabet sanatını aydınlatan" ilk belgelerdir

NOT: 6. yüzyıla ait Yenisey yazıtları bulunsada bu yazıtlar kaynak niteliği taşıyacak bilgiler içermedikleri için Köktürk yazıtları Türk edebiyat ve tarihinin ilk yazılı kaynakları olarak kabul edilmektedir.

Ç) UYGUR DEVLETİ (744-840)

❑ Türklerin İslamiyet'in kabulünden önce kurdukları son büyük Türk Devletidir.

❑ Kurucusu Kutluk Bilge Kül Kağan'dır. İlk merkezleri Ötüken iken bu dönemde Ordubalık (Karabalğasun)şehri kurularak buraya taşınmıştır.

❑ Kutluk Bilge Kül'ün ölümü üzerine yerine geçen oğlu Moyen-çur (Bayançur), bir yandan Asya'da önemli ölçüde Türk birliğini yeniden sağlamış, diğer yandan

Talas Savaşı'nda (751) Müslüman Araplara yenilen ve karışıklık içinde yaşayan Çin İmparatoruna yardım ederek, onlarla yakınlık kurmuştur.

❑ Moyen-çur dönemi Uygur Devleti'nin en parlak dönemidir.

❑ Böğü Kağan döneminin en önemli olayı Mani(Maniheizm) dinini devletin resmi dini haline getirmesidir.

❑ Uygurların yaşam biçimleri ve kültürleri üzerinde büyük değişikliklere neden olan Mani dini halk arasında fazlaca yayılmamıştır.

Maniheizmi kabul etmelerinin Uygurlara etkileri:

1) Et yemeyi ve savaşmayı yasaklaması nedeniyle, Uygurların savaşçı niteliklerini kaybetmelerine neden olmuştur.

DİKKAT: Uygurlar savaşçı özelliklerini kaybetse de Milli benliklerini korumuşlardır. Bunun için özel önlemler almışlardır. Örneğin Çince den dillerine kelime girmemesine özen göstermiş, kelimelerin, Türkçe karşılıklarını kullanmışlardır.

2) Orta Asya Türklerinin yaşam biçimi olan konar-göçerliği terk ederek yerleşik yaşama geçmelerine neden olmuştur.

3) Tarım ve ticaretle ilerlemelerinde

4) Mani dininin benimsenmesi, bu dini halka öğretmek için birçok kitap yazmalarında, matbaanın temelleri sayılan kalıpların kullanılmasında,

5) Tapınaklar gibi mimari eserler yapmalarında da etken olmuştur.

6) Ayrıca yerleşik yaşama geçtikleri için yazılı kültür (edebiyat, hukuk gibi) gelişmiştir.

DİKKAT: Genelde sorularda Uygurları diğer Türk topluluklarından ayıran özellikler sorulmakla birlikte maniheizmin ve yerleşik yaşamın hangi konularda değişiklik yaratmadığı da sorulabilir.

Uygurlarda;

☐ Devlet yönetim anlayışı,

☐ Egemenlik anlayışı, (Kut anlayışı)

☐ Dil değişmemiştir.

Bağa Tarkan döneminde,

☐ Devlet açlık, kıtlık ve salgın hastalıklar yüzünden karışıklık içine düşmüştü.

☐ Bundan yararlanan Kırgızlar, 840 yılında Uygur Devleti'ne son verdiler.

☐ Uygurların birçoğu Karluk ülkesine, Çin'in kuzeyine, Beşbalık ve Turfan'a giderek yeni devletler kurmuşlardır.

NOT: GÖÇ destanı bu olayı anlatmaktadır.

1. Kansu Uygur Devleti (Sarı Uygurlar):

☐ Uygur Devletinin Kırgızlar tarafından yıkılmasından sonra Çin'in Kuzeyindeki Kansu bölgesine giden Uygurlar tarafından kurulmuştur.

2. Turfan (Doğu Türkistan) Uygur Devleti:

☐ Turfan bölgesinde kurulmuştur.

☐ Budizm dinini benimsemişlerdir.

☐ Ticaret sayesinde ekonomik olarak güçlenmişlerdir.

☐ Moğollar tarafından yıkılmışlardır.

DİKKAT: Moğol egemenliğini girdikten sonra;

☐ Moğol devletinde memurluk, yöneticilik yaparak devlet örgütlenmesinde rol oynadılar

☐ Moğolların alfabesi olmadığı için Uygur alfabesini kullanmışlar böylece Moğol diline pek çok Türkçe kelime girmiştir.

☐ Ünlü Cengiz yasaları Uygur kanunlarından etkilenmiştir.

SONUÇ: Tüm bu kültürel etki sonucu Moğolların Türkleşmesinde önemli bir rolleri olmuştur.

DİKKAT: Bugün Çin'in SINCAN UYGUR ÖZERK bölgesinde yaşayan Uygur Türkleri bunların torunlardır. Günümüz Çin hükümetinin bölgede uyguladığı baskı ve katliamlar ne yazık ki hem ülkemiz hem de dünya kamuoyunun yeterince ilgisini çekmemektedir.

3. İLK TÜRK DEVLETLERİNDE GÜÇ VE YÖNETİM YAPISI

DEVLET YÖNETİMİ

☐ İlk Türk Devletlerinde, toplumun siyasi örgütlenmesinin en üst basamağını "Devlet (İl)" oluştururdu.

A. Hükümdar:

☐ Mutlak Monarşi ile yönetilen Türk Devletleri'nde devlet yönetiminin en önemli parçası hükümdardır.

Hükümdarların kullandığı unvanlar: Türk hükümdarları Han, Hakan, Kağan başta olmak üzere İlteber, İdikut, Yabgu, Şanyü, Tanhu gibi unvanlar kullanmışlardır.

NOT: Sultan, Padişah, Şah gibi bize tandık gelen unvanlar İslamiyet ile birlikte hayatımıza girmiştir. Orta Asya'da kullanılmamıştır.

Hükümdarlık Sembolleri:

☐ Otağ (çadır),

☐ Örgin (taht),

☐ Tuğ (sancak),

☐ Nevbet (davul),

☐ Yarlığ (ferman-töre yapabilme gücü),

☐ Kotuz-Sorguç (şapkaya takılan at kuyruğu - miğfer),

☐ Yay.

Egemenlik anlayışı:

❑ Orta Asya Türklerinde hükümdarlığın kaynağı “ilahi” idi.

❑ Hükümdarlık yetkisinin Gök Tanrı tarafından verildiğine inanılırdı ve buna “Kut” denirdi.

DİKKAT 1: Türk tarihinin başlangıcından sonuna kadar egemenlik anlayışı hiçbir zaman değişmemiştir.

DİKKAT 2: Hâkimiyet hakkının Tanrı tarafından verildiğine inanılması Türk devletlerine TEOKRATİK özellik kazandırmaz. Çünkü Türk hükümdarları görevi tanrıdan almakla birlikte din alanına müdahale etmez. Din kurallarıyla devleti yönetmez.

DİKKAT 3: Hükmetme hakkının Tanrı tarafından verildiğine inanılması, Türk hükümdarlarının otoritesini, halkın bağlılığını artıran bir anlayıştır.

DİKKAT 4: Hükümdarların ilahi yetkilere sahip olduklarına inanılmakla birlikte, yetkileri sınırsız da değildir. Hükümdar, halkı, örf, adet, gelenek ve göreneklerden oluşan “Törelere” bağlı olarak yönetirlerdi.

Veraset sistemi (Tahta geçiş usulü):

❑ Orta Asya Türklerinde düzenli bir veraset sistemi yoktur.

❑ “Kut” taşımak hükümdar olabilmenin tek şartıdır.

❑ Kut’un hükümdar ve ailenin (hanedan) erkeklerinin kanında bulunduğu inanılırdı.

❑ Dolayısıyla her hanedan üyesinin hükümdar olmaya hakkı vardır.

❑ Yani ülke hanedanın ortak malı kabul edilir.

DİKKAT: Yukarıda yazılı olanların sonucu olarak Ülke Hanedan üyelerinin malı kabul edilir. Bu da Türk devletlerinin Federatif özellik göstermesinin temel sebebidir.

Bilgi notu: Federatif ya da Merkeziyetçi sistemler bir devletin topraklarının idare biçimidir.

Federatif Devlet: bir devletin federatif olduğunu anlayabilmemiz için;

❑ Eyalet yöneticilerinin iç işlerinde serbest, dış işlerinde merkeze bağlı olması,

❑ Eyaletin Özerk (Otonom) özellik göstermesi

❑ Eyaleti yönetenin burayı kendi malı olarak görmesi,

❑ Eyaletlerin farklı hukuk kurallarının olması

❑ Gibi özelliklerden birine sahip olması gerekir.

Merkeziyetçi Devlet: Bir devletin merkeziyetçi olduğunu anlayabilmemiz için;

❑ Eyaletlerin tek merkezden kontrol edilmesi

❑ Eyalet yöneticilerinin merkezden atanması

❑ Merkezin eyaletleri sıkı şekilde denetlemesi

❑ Gibi özelliklerden birine sahip olması gerekir.

SONUÇ:

Veraset anlayışındaki bu düzensizlik olumsuz ve olumlu yönlere sahiptir.

Olumsuz sonuç:

❑ Bu belirsizlik nerdeyse her zaman taht kavgalarına neden olmuştur. Bu kavgalarda Türk devletlerinin yıkılmasının hep en önemli nedenleri olmuştur.

Olumlu sonuç:

❑ Diğer yandan bu mücadele tahtı en çok hak eden kişinin hükümdar olmasını sağlamıştır.

B. İkili Devlet teşkilatı:

❑ İlk olarak Mete Han tarafından kurulan bu sistemi Veraset sistemi içinde değerlendirmek gerekir.

❑ Bu sistemde devlet, (Doğu-Batı, Sağ-Sol vb) gibi yönetim birimlerine ayrılırdı. "Gök Tanrı" inanışının etkisi ile güneşin doğduğu “Doğu” kutsal sayılırdı ve Büyük Hakan Doğu illerini yönetir,

❑ Hanedan üyeleri ise Yabgu unvanı ile Hakana bağlı olarak Batı illerini yönetirdi.

C. Katun (Hatun):

❑ Hükümdarın eşidir.

❑ Devlet işlerinde hükümdara yardımcı olur.

❑ Onun yerine vekâlet eder.

❑ Kurultayda yanında oturur.

D. KURULTAY (Toy, Kengeş):

❑ Devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı bir çeşit meclistir.

❑ Bu mecliste ülkenin siyasi, ekonomik, askeri, dini, sosyal, savaş ve barış kararları ile törelerin konması, değiştirilmesi gibi her türlü konu görüşülürdü.

❑ Ancak Kurultay kararları Hükümdarları bağlamazdı.

☐ Bu özelliği ile Kurultay'ın Hükümdarların bir nevi "danışman meclisi" niteliği taşıdığı söylenebilir.

BOY BİRLİĞİNDEN DEVLETE

☐ Toplumun temelinde OGUŞ (aile) vardır.

☐ Oguşların birleşmesi ile URUG (Sülale),

☐ Urugların birleşmesi ile BOY (soy),

☐ Boyların birleşmesi ile BODUN (Millet),

☐ Bodunların birleşmesi ile İL (devlet) ortaya çıkar.

Bu yapıda en önemli birim boydur. Çünkü Türkler boylar halinde yaşarlar. Boy yapısı konargöçer yaşantının mecburi bir sonucudur. Bu yaşantının Türklere hem olumlu, hem de olumsuz etkileri olmuştur.

OLUMLU SONUÇ: Devlet yıkılsa bile boy teşkilatı varlığını korur. Böylece yeni bir devlet kurmak nispeten daha kolaydır.

Bu sayede:

☐ Yıkılan bir Türk devletinin hemen arkasından yenisi kurulabilmiştir

☐ Böylece Türkler tarih sahnesinden hiç silinmemiştir.

☐ Türkler bu özelliği sayesinde teşkilatçı bir millet olarak kabul edilir.

OLUMSUZ SONUÇ: Boyların yarı bağımsız bir karakteri vardır. Bu yapı bazen devleti sıkıntıya sokabilir. Devletin zayıflamasına ya da yıkılmasına neden olabilir.

DİKKAT: Boylar halinde yaşantı Türk Devletlerinin federatif özellik göstermesinin bir başka sebebidir.

ORTA ASYA TÜRKLERİNDE HUKUK

☐ Orta Asya Türklerinde devlet ve toplum yaşantısını düzenleyen yazısız hukuk kurallarına TÖRE denir.

DİKKAT 1: Töre'nin yazısız oluşu ona canlı olma özelliği katar. Karşılaşılan yeni durumlarda yeni kurallar ortaya çıkabileceği gibi kullanılmayan kurallar da zamanla yok olur.

DİKKAT 2: Töre yapabilme gücü hükümdarlığın alametlerinden birisidir. Hükümdar töreyi çiğnememek şartıyla yeni kanun koyabilir.

DİKKAT 3: Türklerin yaşantısının hukuk kurallarına etkisi vardır. Bu yaşantıdan dolayı hukuk yazısızdır. Yine bu yaşantıdan dolayı uzun süreli hapis cezası yoktur.

4. İÇ ASYA'DA HAYAT

A. SOSYAL VE EKONOMİK HAYAT

SOSYAL YAPI

☐ Türk toplumunun temelinde OGUŞ (Aile) adı verilen çekirdek aile vardır.

☐ Çekirdek aile Anne, baba ve çocuklardan oluşur. Bu aile tipi temel geçim kaynağının hayvancılık olması ile ilgilidir.

☐ Türklerin yerleşik yaşama geçerek tarımla uğraşmaya başlaması ile birlikte iş gücü ihtiyacı ortaya çıkınca daha geniş aileler ortaya çıkar.

☐ Orta Asya Türklerinde Feodalite benzeri bir sınıflaşma yoktur. Çünkü Tarım yaygın olmadığı gibi Ülke hanedanının ortak malıdır. Yani Toprakların büyük bölümü devlete aittir. Bu yüzden toprağa sahip bir soylular sınıfı da yoktur.

NOT: Toprak üzerinde özel mülkiyetin yaygın olmayışı Türklerde Özel mülkiyet anlayışının gelişmediği anlamına gelmez.

☐ Tarım yaygın yapılmadığı için tarımda bir işgücüne de ihtiyaç duyulmamıştır. Bu yüzden Türklerde KÖLECİLİK de yapılmamıştır.

EKONOMİK HAYAT:

☐ Orta Asya Türklerinin başlıca geçim kaynağı hayvancılıktır. Sürüler halinde at, koyun ve keçi besleyen Türkler bunlardan hem beslenmede, hem giyimlerinde, hem de taşınmalarında yararlanmışlardır.

☐ Hayvancılığın dışında ihtiyaçları oranında tarıma elverişli alanlarda mevsimsel tarım yaptıkları da görülmüştür.

☐ Çin'den başlayan Karadeniz ve Akdeniz'e uzanan " Tarihi İpek Yolu " Türklerin ticari yaşamında önemli etken olduğu gibi dış politikalarında da önemli yer tutmaktaydı. İpek Yolu'na egemen olmak istemeleri Çin ile mücadelelerinde ki en önemli nedenlerin başında gelmekteydi.

☐ İpek Yolu'nun kuzeyinden, bu yola paralel olarak uzanan "Kürk Yolu" da ticaret yaşamlarında önemli yer tutmaktaydı.

B. DİN VE İNANIŞ

GÖK-TANRI DİNİ:

☐ Orta Asya Türkleri arasındaki en yaygın din GÖKTANRI dinidir.

☐ İslamiyet ile pek çok benzerlik taşıyan bu dine göre:

☐ Yerleri ve göğü yaratan tek bir Tanrı (Göktanrı) vardır. Yani Monoteist bir dindir.

☐ Ahiret inancı vardır.

☐ Hayatında iyilikler yapan göğün yedi kat üzerine yani UÇMAĞA (Cennet) varır.

☐ Kötülükler yapan ise yerin yedi kat altına TAMU'YA (Cehennem) varır.

DİKKAT: Orta Asya Türklerinde görülen;

☐ Ölülerini Kurgan denilen oda biçimli mezarlara gömmeleri

☐ Ölen kişinin Eşyalarıyla birlikte gömülmesi

☐ Daha eski devirlerde Ölen kişinin atı ile birilikte gömülmesi

☐ Mezarların başına hayattayken öldürdüğü düşmanları simgeleyen BALBAL denilen heykelciklerin dikilmesi

AHİRET İNANCININ VARLIĞINI KANITLAR.

☐ Türkler ölülerini YUĞ denilen cenaze törenleri ve SAGU denilen ağıtlarla defnederlerdi. Temel Göktanrı dini olmakla birlikte bu dinin içine yerleşmiş bazı inanış biçimleri vardır.

Bunlar:

Şamanizm:

☐ Türkler ruhlar âlemi ile bağlantı kurarak hastalıkları iyileştirdiğine inandıkları ŞAMAN (KAM ya da BAKSI) denilen din adamlarına saygı duymuşlardır.

Atalar kültü:

☐ Türkler atalarının ruhunun kendilerini izlediğine inanmış, onlara layık olmaya çalışmışlardır.

NOT: Bu inanıştan dolayı Türklerde mezarlıklara yapılan saldırı büyük saygısızlıktır ve savaş sebebidir.

Tabiat Kuvvetlerine inanma: Türkler tabiattaki bazı varlıkların (Dağ, Su, v.s) kutsal olduklarına inanmışlardır.

DİKKAT 1: Türkler, tarih boyunca çok geniş alanlara yayıldıklarından, Türkler arasında birçok farklı din yayılmıştır.

DİKKAT 2: Orta Asya Türklerinde çeşitli ayrıcalıklara sahip, ya da devlet yönetiminde etkili bir ruhban “Ruhban sınıfı” yoktur.

C. YAZI, DİL VE EDEBİYAT

☐ Orta Asya Türklerinin Konar-Göçer yaşantıları Sözlü edebiyatın yazılı edebiyattan daha önce gelişmesine neden olmuştur.

13

☐ Orta Asya Türklerinde Koşuk (koşma), Sagu (Ağıt), Sav (Atasözü) ve Destan gibi sözlü edebiyat ürünleri gelişmiştir. Türk edebiyatının en önemli örnekleri ise destanlardır.

☐ Bunlar;

☐ Türk tarihinin ilk yazılı kaynakları ise; 6. Yüzyıla ait Yenisey Kitabeleri ile 8. Yüzyıla ait Köktürk kitabeleridir.

Türklerin tarih boyunca kullandıkları Alfabeler ise:

☐ Köktürk alfabesi (Milli Alfabemiz)

☐ Uygur alfabesi (Milli Alfabemiz)

☐ Kiril alfabesi

☐ Arap alfabesi

☐ Latin alfabesi

D. BİLİM VE SANAT

☐ Orta Asya Türklerinin yaşam tarzları tüm hayatlarını etkilediği gibi bilim ve sanatlarını da etkilemiştir.

☐ Türkler arasında, dokumacılık (Pazırık kurganında bulunan, Hunlara ait halının dünyası en eski halısı olduğu ileri sürüyor.)

☐ Maden işletmeciliği (Kazakistan'da Alma-Ata Esik Kurganı'nda çıkan ve Hunlara ait olduğu ileri sürülen “altın elbiseli adam zırhı”),

☐ Dericilikte de büyük ilerlemeler olduğu görülmüştür.

☐ Astronomi'ye büyük ilgi duymuşlar bunun sonucu

“Güneş Yılı” esasına dayalı “On iki Hayvanlı Takvimi” kullanmışlardır.

☐ Orta Asya Türklerinin çoğunluğu göçebe biçiminde yaşadıklarından tapınaklar, saraylar ve kaleler gibi mimari eserler yapmamışlar daha çok taşınabilir nitelikte otağ, ipek halılar, at eyerleri, koşum takımları vb eserler yapmışlardır.

DESTANIN ADI TÜRK TOPLULUĞU

ALP ER TUNGA DESTANI İSKİTLER (SAKALAR)

ŞU DESTANI İSKİTLER (SAKALAR)

OĞUZ KAĞAN DESTANI ASYA HUNLARI

ERGENEKON DESTANI KÖKTÜRKLER

BOZKURT DESTANI KÖKTÜRKLER

TÜREYİŞ DESTANI UYGURLAR

GÖÇ DESTANI UYGURLAR

MANAS DESTANI KIRGIZLAR

❑ Otağ adı verilen keçeden yaptıkları çadırları oldukça ünlüdür. Yaptıkları eserleri pars, kaplan, kurt ve geyik gibi hayvan figürleri ile süsledikleri görülmüştür. Bu süsleme tarzına “Hayvan Üslubu” adı verilmiştir.

5. ORTA ASYA TÜRK GÖÇLERİ

❑ Türkler, tarih boyunca farklı sebeplerle ana yurtlarından değişik bölgelere pek çok defa göç etmek zorunda kalmışlardır.

❑ Türklerin ana yurttan ilk göçlerinin, MÖ XVI. yüzyılda başladığı, MÖ XII. yüzyıl ve MS IV-IX. yüzyıllar arasında yoğunlaştığı bilinmektedir.

ORTA ASYA TÜRK GÖÇLERİNİN SEBEPLERİ

A. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ:

❑ Kuraklık

❑ Salgın hastalıklar ve hayvan hastalıkları

❑ Otlak ve tarım alanlarının daralması

B. NÜFUSUN ARTMASI:

❑ Yaşanılan toprakların artan nüfusu beslemekte yetersiz kalması

C. SİYASİ VE SOSYAL DURUM:

❑ Boylar arası mücadele

❑ Dış baskılar

❑ Türk boylarının birbirine bağlılığı (Bir boy göç edince diğerlerinin de zaman zaman göç etmesi)

❑ Yeni yurtlar edinme düşüncesi

Ç. BAĞIMSIZLIK DÜŞÜNCESİ:

❑ Genelde Türk boyları siyasi mücadeleyi kaybettiklerinde başka birinin hâkimiyeti altında yaşamaktansa göç etmeyi seçmiştir.

ORTA ASYA TÜRK GÖÇLERİNİN SONUÇLARI

❑ Orta Asya'dan çıkan Türkler dünyanın dört bir tarafına dağıldılar. Orta Avrupa, Anadolu, Suriye, İran, Sibirya'ya yerleştiler. (Kimilerine göre Bening boğazından Amerika'ya bile geçmişlerdir. Kızılderililerin Türk olabileceği iddia edilmektedir.)

❑ Göç ettikleri yerlerde Pek çok devlet kurmuşlardır.

❑ Dünyanın değişik bölgelerine giden Türkler çok farklı kültürlerle ve topluluklarla etkileşim içine girdiler. Bazı toplulukları etkilediler. Bazılarından etkilendiler.

❑ Bu etkilenmeler sonucu Türk boyları arasında siyasi, sosyal, kültürel, dini farklılıklar ortaya çıkmıştır.

❑ AYRICA, GÖÇLER TÜRK TARİHİNİ BİR BÜTÜN HALİNDE İNCELEMİYİ İMKÂNSIZ HALE GETİRMİŞTİR.

NOT: Kültürel etkilenmenin Milli benliğin kaybedilmesine yol açacak kadar büyük olmasına ASİMİLE OLMA denir. Asimilasyon konusunda iki kuralımız vardır;

1. Sayısal olarak daha kalabalık olan azınlıkta kalanı etkiler.

2. Kültürü daha gelişmiş olan az gelişmiş olanı etkiler.

NOT: Türkler başka kavimlerden başta DİN olmak üzere pek çok konuda etkilenmişlerdir. Diğer

yandan dünyanın neresine giderlerse gitsinler ORDU ve DEVLET TEŞKİLATI konusunda etkileyen taraf olmuşlardır.

NOT: 1. Türklerin konar-göçer yaşantıları ve

2. At'ın sağladığı avantaj

Göçlerin sebebi değil; göçleri kolaylaştıran etkenlerdir.

6. ORDU-MİLLET TÜRKLER

❑ Türkler çocuklarının, yaşadıkları coğrafi ortamın sertliği, çevrelerinin düşmanlarla çevrili olması nedeniyle küçük yaştan itibaren birer asker gibi yetiştirmelerine özen göstermiş ve onları her türlü zorluğa hazırlamışlardır.

❑ Türkler için askerlik küçük yaştan itibaren normal hayatın bir parçasıydı. Toplumun eğlenceleri, yaptıkları sporlar hep savaşa hazırlık için birer antrenman niteliğindedi. Ordu-Millet Anlayışı: Türklerde Askerlik özel bir meslek sayılmazdı. Savaş zamanında eli silah tutan herkes asker sayılırdı. Yani millet her an savaşa hazır bir ordu idi. buna gerektiğinde kadınlar bile dâhildi.

Onlu sistem: Büyük Hun hükümdarı Mete han Türklerdeki ilk düzenli ordu sistemini kurmuştur.

Onun ilk düzenli Türk ordusunu kurduğu tarih MÖ 209 Bugünkü kara kuvvetlerinin kuruluş tarihi olarak kabul edilmektedir. Mete Han tarafından kurulan bu ordu onlu sisteme göre teşkilatlanmıştır.

16

Bu sistem günümüzdeki tüm ordu teşkilatlarına örnek olmuştur. Onlu sistemde ordu, onluk, yüzlük, binlik, onbinlik (Tümen) gruplara ayrılır. Bu gruplar emir komuta zinciri ile birbirine bağlıdır.

Bu sistem Türk ordularına;

☐ Disiplinli olma

☐ Organizasyon

☐ Hızlı hareket kabiliyeti kazandırmıştır.

Türklerin kullandığı savaş taktikleri:

A. Turan taktiği (Kurt kapanı, hilal taktiği)

☐ Bu taktik Türklerin tarihte pek çok defa uyguladığı ve defalarca onları zafere ulaştıran bir taktiktir. (Malazgirt savaşı, Mohaç savaşı v.s.)

NOT: Türklere savaşlarda büyük avantaj sağlayan en önemli etken At'tır. Kullanılan taktiklere baktığımızda yine At'ın yarattığı üstünlüğü sonuna kadar kullandıklarını görüyoruz.

Türklerin kullandıkları silahlar:

☐ Türkler Kılıç, Kalkan, Mızrak, Kargı, balta, ok gibi Orta Çağ'a özgü tüm silahları kullanmışlardır.

☐ Ancak özellikle savaşlarda fark yaratmalarını sağlayan silahları okları ve yaylarıdır. Çok uzun mesafelere ok atabilen Türk atçıları bunu at üstünde, hatta geriye dönerek yapabilmekteydi.

☐ Bu arada Mete Han tarafından icat edilen ısıklı çalan oklar özellikle düşmanın maneviyatını bozması açısından çok faydalı olmuştur.

☐ Ayrıca Türkler tarafından at üstünde ustalıklı kullanılan yay biçimli, nispeten daha kısa ve hafif kılıçları da unutmamak gerekir.

7. KAVİMLER GÖÇÜ:

Asya'da yaşayan Hun Türkleri siyasi birliklerini kaybedince bunların bir kısmı (Kuzey Hunları), Çin egemenliğine girmeyerek batıya doğru göç ettiler. Hun Türklerinin Karadeniz'in kuzeyine gelerek, Hazar, Karadeniz, Balkanlar ve Orta Avrupa'da yaşayan " Barbar kavimleri (Germen kavimleri) diye nitelendirilen (Ostrogotlar, Vizigotlar, Vandallar , Alanlar, Angllar, Saksonlar, Alamanlar, Franklar vb) kavimleri iteklemesi ile başlayan, bu kavimlerin tam bir kaos içinde Avrupa'nın içlerine dolmaları ile sonuçlanan büyük göç hareketine denir.

Kavimler Göçü'nün Sonuçları

☐ Barbar kavimlerin topraklarından içeri girmesini engelleyemeyen Roma önce ikiye ayrıldı.(395)

☐ Ardından Batı Roma İmparatorluğu yıkıldı.(476)

☐ Feodalite rejimi ortaya çıktı.

☐ Sürekli savaşlar hızla okuma-yazma oranının azalmasına, cehaletin artmasına neden oldu. Diğer yandan barbar kavimler arasında Hristiyanlık yayıldı. Tüm bunların Kilisenin gücünün artmasına, Skolâstik düşüncenin egemen olmasına neden oldu.

☐ Avrupa'nın etnik yapısı değişti ve bugünkü bazı Avrupa toplumlarının temelleri atıldı. (Almanya, Fransa, İspanya, İngiltere vb)

☐ Hunların bir bölümü Macaristan'a yerleşerek burada Avrupa Hun Devleti'ni kurdular. Bir süre Avrupa'nın siyasi tarihini etkilediler.

☐ Türk kültürü Avrupa'da yayıldı.

☐ İlk Çağ bitti, Orta Çağ başladı.

FEODALİTE (DEREBELİK):

☐ Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra ortaya çıkan ve Avrupa Ortaçağı'na damgasını vuran bir sistemdir.

☐ Kavimler Göçü'nün yarattığı karışıklıklar yüzünden kendilerini güvende görmeyen halk ve toprak sahiplerinin güçlü kişilerin koruması altına (himayelerine) girmeleri ile başlamıştır.

☐ Bu sistemde himaye edenlere yani koruyana "Süzeren", koruma altına giren halk ve küçük toprak sahiplerine ise "Vassal" denilmiştir.

☐ Temeli eşitsizlik esasına dayanan bu sistemde halk, değişik hukuki haklara sahip sınıflardan oluşmaktaydı.

Bunlar;

a) Asiller: Her türlü haklara sahiptiler. En üstte "Senyör" denilen derebeyi bulunurdu. Senyörlerin en büyüğü Simgesel yetkili kral'dı.

Derebeylerinden sonra, Dükler, Kontlar, Baronlar, Vikontlar ve Şövalyeler gelirdi.

b) Rahipler: Papaya bağlı idiler. Büyük topraklara sahip olarak zenginleşmişler ve Senyörler gibi yaşamışlar, askerlikten ve vergiden muaf (bağışıklık) tutulmuşlardır.

c) Burjuvalar: Ticaret ve sanayi sayesinde zenginleşmişlerdir. Belli bir miktar para karşılığında Senyörlerin koruyuculuğu altına girmişlerdir.

d) Köylüler: En kötü şartlarda yaşayanlardır.

1. Serbest Köylüler: Toprakta kazandıklarının bir bölümünü Senyörlerine vergi olarak verirlerdi, mallarını çocuklarına miras bırakabilirlerdi.

2. Serfler: Toprakla birlikte alınıp satılan, hiçbir hakları olmayan, efendilerinin topraklarında çalışıp onlara hizmet eden en alt sınıftır.

AVRUPA HUN DEVLETİ

☐ Asya'dan yola çıkan Hun Türkleri Balamir önderliğinde Bugünkü Macaristan dolaylarına gelerek yerleştiler.

☐ Balamir'den sonra başa geçen "Uldız", Avrupa Hunları'nın geleneksel politikasının temellerini atmıştır.

Bu politika:

a) Önce Doğu Roma'yı etkisiz hale getirmek, (daha güçlü durumdaki Doğu Roma İmparatorluğudur. Bunu yaparken Batı Roma ile iyi ilişkiler kurmak)

b) Batı Roma üzerine yürümektir. (Doğu Roma sindirildikten sonra)

NOT: Hunların bir kısmı Uldız döneminde Anadolu'ya girdiler. Bu olay Türklerin Anadolu'ya ilk adımı atışlarıdır.

ATTILA DÖNEMİ:

☐ Avrupa Hunları'nın en parlak dönemi ise "Attila" dönemidir.

☐ Avrupalıların Atilla'yı kendilerini cezalandırmak için Tanrı tarafından gönderilen "Tanrının kırbağı" olarak nitelendirmiştir.

☐ Uldız döneminde temelleri atılan Roma siyaseti, Attila tarafından başarıyla uygulanmıştır.

1. Attila önce Doğu Roma'ya (Bizans) yönelmiş, MARGOS ve ANATOLYOS antlaşmaları ile kesin şekilde itaat altına almıştır.

2. Ardından Batı Roma'ya yönelmiş GALYA ve ROMA seferlerini yapmıştır. Böylece Batı Roma'yı da itaat altına almıştır. Roma şehrine girebilecekken Papa'nın Ricası ve yüklü bir vergi karşılığı bunu yapmaz.

☐ Attila'nın ölümünün ardından taht kavgaları ve Barbar kavimlerle mücadele Hunları zayıflattı.

☐ Orta Avrupa'da daha fazla dayanamayan Hunların Karadeniz'in kuzeyine çekildi.

DİKKAT: Hunlar, Giysi, at eyerleme ve at koşumları ile ordu sistemleri gibi konularda Avrupalıları etkilemişlerdir.

8. DİĞER TÜRK TOPLULUKLARI

1. AVARLAR:

☐ Çinliler, Juan Juan, Kök Türkler "Apar", Arap ve Bizanslılar ise "Avar" olarak adlandırmıştır.

☐ Büyük Hun Devleti'nin ardından Asya'da bir devlet kurmuşlardır. Köktürkler tarafından yıkılınca Avrupa'ya göç ederek orada da bir devlet kurmuşlardır.

☐ Avarlar İstanbul'u kuşatan ilk Türk topluluğudur. Sasaniler ile birlikte 619 ve 626 yıllarında İstanbul'u 2 kez kuşatmış iseler de başarılı olamamışlardır.

☐ Slav Topluluklarını devlet ve ordu teşkilatı konularında etkilemişlerdir. Onların Balkanlara göçlerine ve Balkanların Slavlaşmasına neden oldular.

☐ Hristiyanlığı kabul eden Avarlar zamanlar kalabalık Slav topluluklarının arasında Slavlaştılar.

DİKKAT: Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa'ya göç eden Türklerin tamamı Hristiyanlığı kabul ederek Slavlaşmıştır. Bu yüzden kimlerin bu bölgeye göç ettiğini bilmek önemlidir.

2. BULGARLAR:

☐ Hunlar ile Oğuz boylarından olan Ogurların birleşmesi ile ortaya çıkmışlardır.

☐ I. Kök Türk Devleti'nin 630 da yıkılması üzerine Kubrat yönetiminde Karadeniz'in kuzeyinde "Büyük Bulgarya Devleti'ni" kurmuşlardır.

☐ Kurucuları Kubrat'ın ölümünden sonra Hazarlar tarafından siyasi varlıklarına son verilmiş ve ikiye ayrılmışlardır.

a) Tuna Bulgarları:

☐ Bugünkü Bulgaristan yöresinde kurulmuştur.

☐ Avarlardan sonra İstanbul'u kuşatan 2. Türk topluluğudur.

☐ Nüfuslarının az olması, Hristiyanlığı benimsemeleri sonucu, benliklerini yitirerek Slavların arasında erimişlerdir.

NOT: Günümüzde Bulgaristan'da yaşayan Türklerin Tuna Bulgarları olmayıp Osmanlılar döneminde Balkanlara yerleştirilen Türklerdir.

b) İtil (Volga) Bulgarları:

- ☐ Abbasiler döneminde ticaret sayesinde tanıdıkları İslamiyet'i kabul etmişlerdir.
  - ☐ Bu durum benliklerini korumalarında etkili olmuştur.
  - ☐ Altınordu Devleti'nin parçalanmasından sonra ortaya çıkan "Kazan Hanlığını" asıl unsurları bunlardan gelmektedir.
- DİKKAT: Bazı araştırmacılara göre İslamiyet'i kabul eden ilk Türk devleti İtil Bulgar devletidir.

3. HAZARLAR:

- ☐ Kök Türk Devleti'nin yıkılmasında sonra Kafkaslar ve Kara Deniz'in kuzeyinde kurulmuştur.
- ☐ Bu bölgede Ticaret yollarının geçiş güzergâhında bulunmaları büyük refaha ulaşmalarını sağladı.
- ☐ Ayrıca Hazar ülkesindeki dinsel hoşgörü bu döneme HAZAR BARIŞ ÇAĞI ismi verilmesini sağladı.
- ☐ Hz. Osman ve Emeviler döneminde İslam Araplarla savaşarak Kafkasların İslamlaşmasını engellemişlerdir.
- ☐ Yöneticileri Museviliği benimseyen tek Türk topluluğu olmuşlardır.
- ☐ Hazarlar arasında Şamanizm, İslamlık ve Hristiyanlık da yayılmıştır.
- ☐ Her dine ait kadınların (yargıçlar) bulunması, ibadet ve ayinlerini rahat bir şekilde yapabilmeleri dinler arasında büyük bir hoşgörünün olduğunun göstergesidir.
- ☐ Hazar Denizi ismini Hazar Türklerinden almıştır.

4. MACARLAR:

- ☐ Fin-Ogur Kavimleri ile Onogur Türklerinin birleşmesi ile ortaya çıkmışlar
- ☐ Don Nehri yörelerinden Avar, Sibir ve Peçeneklerin baskısı üzerine adlarını verdikleri bugünkü Macaristan'a yerleşmişlerdir.
- ☐ Hristiyanlığı benimseyerek Türklüklerini yitirmişlerdir.
- ☐ Macarların diğer bir adı olarak bilinen Hungaria sözcüğü Onogurlardan gelmektedir.

5. BAŞKURLAR (BAŞKIRTLAR):

- ☐ Ural dağları yörelerinde değişik Türk boylarına bağlı olarak yaşamışlar, 13.yy da Altınordu devletine bağlanarak Müslümanlığı benimsemişlerdir.
- ☐ Günümüzde Rusya Federasyonuna bağlı olarak "Başkirt Özerk Cumhuriyeti" adı ile yaşamlarını sürdürmektedirler.

6. PEÇENEKLER:

- ☐ Balkaş Gölü yörelerinde I. Kök Devleti'ne bağlı olarak yaşamışlar, baskılar üzerine Karadeniz'in kuzeyine gelmişlerdir.
- ☐ Rusların Karadeniz'e inmelerini engellemişlerdir.
- ☐ Oğuz saldırıları üzerine Balkanlara gelen Peçenekler, önceleri ücretli asker olarak Bizanslıların hizmetine girmişlerdir.

DİKKAT: Bizans ordusunda paralı askerlik yapan Peçenekler Malazgirt savaşında taraf değiştirerek Selçukluların savaşı kazanmalarını sağladı.

- ☐ Zamanla güçlenen Peçenekler, Anadolu Selçuklu ve Çaka Bey ile Bizans'a karşı ittifak kursa da Bizanslıların Kıpçaklarla anlaşarak Peçenekler üzerine saldırtmaları sonucu Peçeneklerin siyasi varlığı son bulmuştur.

7. KIPÇAKLAR (KUMANLAR):

- ☐ Moğol - Karahitayların baskıları üzerine Karadeniz'in kuzeyine yerleşmişler, bu geniş düzlükler Deşt-i Kıpçak (Kıpçak Bozkırları) ismini almıştır.
- ☐ Kıpçaklar da Peçenekler gibi Rusların Karadeniz'e inmelerini engellemişlerdir.
- ☐ Bizanslarla anlaşarak Peçeneklerin siyasi varlığına son vermişlerdir.
- ☐ Moğol akınlarına dayanamayan bir kısım Kıpçaklar Macaristan'a giderek Hristiyanlığı benimserken bir kısmı Altınordu Devleti'ne bağlanmışlar ve bu devletin ana unsurunu oluşturmuşlardır.
- ☐ Ayrıca bu devletin Türkleşmesine katkı sağlamışlardır.
- ☐ Kıpçak ile Oğuzlar arasındaki savaşların "Dede Korkut Hikâyelerinin" ortaya çıkmasını sağlamıştır.

8. OĞUZLAR (UZLAR) :

- ☐ En kalabalık ve tarihte en önemli rolleri oynayan Türk topluluğudur ve 24 boydan meydana gelmişlerdir.
- ☐ Orhun - Selenga yörelerinde yaşamışlardır. Önce Kök Türk, daha sonra Uygurların egemenliğinde yaşayan Oğuzlar, Kırgızların baskısına dayanamayarak batıya çekilmişlerdir.
- ☐ Oğuzların bir kısmı, baskılar sonucu Balkanlara yerleşip Bizanslıların hizmetine girmişler, Malazgirt Savaşı'nda Peçenekler ile birlikte Selçuklular tarafına geçmişlerdir.
- ☐ Bizanslılar, Balkanlarda kalan Oğuzları bugünkü Romanya'nın Dobruca Bölgesi'ne yerleştirmişlerdir. Günümüzdeki "Gökoğuzların" (Gagavuzlar), bu bölgedeki Oğuzların torunları oldukları ileri sürülmüştür.
- ☐ Seyhun yörelerinde kalan Oğuzlar ise "Oğuz Yabgu Devleti'ni kurmuşlardı. Selçuk Beyin öncülüğünde İslamiyet'i kabul ederek Büyük Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti başta olmak üzere

pek çok devlet kurmuşlardır.

9. SİBİRLER (SABİRLER, SABARLAR):

☐ Sibirya ismini Sibir Türklerinden almıştır.

☐ Sasanilerle birleşerek Bizanslılar ile yaptıkları savaşlar sırasında Ankara, Kastamonu yörelerine kadar gelmişlerdir.

☐ Bu, Hunlardan sonra Türklerin Anadolu'ya Türklerin ikinci ayak basışıdır.

10. TÜRGİŞLER:

☐ Uzun süre I. ve II. Kök Türklere bağlı olarak yaşamışlardır. Onlardan sonra Asya'da ortaya çıkan iktidar boşluğunu doldurmaya çalışmışlardır.

☐ Su-lu Kağan döneminde Emevileri durdurarak Orta Asya'nın Araplaşmasını önlemişlerdir.

☐ Çinlilerin kışkırtmasıyla Sarı ve Kara Türgişler diye 2 ye ayrılan bu Türk Devleti'ne Karluklar son vermişlerdir.

NOT: Yakın zamana kadar Türgiş hükümdarı Baga Tarkan kendi adına para bastıran ilk Türk hükümdarı olarak bilinmekteyken Köktürklerinde bastırdıkları para bulunmuştur.

11. KIRGIZLAR:

☐ Dünyanın en uzun destanı olan Manas destanı Kırgızlara aittir.

☐ Moğol egemenliğine giren ilk Türk kavmidir.

12. KARLUKLAR:

☐ Uzun süre Kök Türklere bağlı yaşayan Karluklar, Basmil ve Uygurlar ile birleşerek II. Kök Türk Devleti'nin yıkılışında yer almışlar, ancak Uygurlar ile anlaşamayarak batıya göç ederek ve Talas yöresinde devlet kurmuşlardır.

☐ Talas Savaşı'nda (751) Çinlilere karşı İslam Arapların yanında yer alarak bu savaşın Araplar tarafından kazanılmasında rol oynamışlar ve Orta Asya'nın Çinlilerin eline geçmesini engellemişlerdir.

☐ Böylece başlayan iyi ilişkiler sonucu İslamiyet'i kabul eden ilk Türk topluluğu olmuşlardır.

☐ Karluklar, Yağma ve Çiğil adlı Türk boyları ile ilk Türk-İslam Devleti olan "Karahanlı Devleti'ni" kurmuşlardır.